

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ПОЛІТИЧНІ ПИТАННЯ**

∨ *Державна політика України щодо взаємодії з національними рухами РФ*

- **ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА ПІД ЧАС ВІЙНИ**

∨ *Актуальні мобільні застосунки для громадян України під час війни*

∨ *Інформаційно-аналітичний ресурс «Біженці та вимушено переміщені особи»*

№ 17 (259) ЖОВТЕНЬ 2023

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 17 (259) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо збільшення видатків на оборону 3
Ще один крок до відновлення декларавання:
Президент України підписав Закон
України «Про внесення змін до деяких
законів України про визначення порядку
подання декларацій осіб, уповноважених на
виконання функцій держави або місцевого
самоврядування, в умовах воєнного стану» . 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

До питання державної політики України щодо
взаємодії з національними рухами РФ 4

Бондаренко В.

Актуальні мобільні застосунки для громадян
України під час війни 14

Закірова С.

Інформаційно-аналітичний ресурс
«Біженці та вимушено переміщені особи»... 16

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 17

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо збільшення видатків на оборону

Президент України В. Зеленський підписав Закон України про внесення змін до держбюджету на 2023 рік, який передбачає збільшення фінансування сектору безпеки та оборони.

Як повідомляється на сайті Верховної Ради України, законопроект № 10038 повернуто з підписом Президента України 18 жовтня.

Парламент ухвалив його у другому читанні 6 жовтня. Закон передбачає збільшення видатків держбюджету 2023 р. на 322,6 млрд грн, переважно, за рахунок додаткових запозичень. У тому числі, на потреби оборони спрямують 303 млрд грн.

Зокрема, видатки збільшуються на:

- Міноборони – на 211 млрд грн;
- МВС – на 79 млрд грн;
- Мінсоцполітики – на 16,5 млрд грн;
- Мінстратегпром – на 4,3 млрд грн;
- СБУ – на 4,2 млрд грн;
- ГУР – на 2,5 млрд грн;

- МЗС – на 1,3 млрд грн;
- Міносвіти – на 572 млн грн;
- Держспецзв'язку – на 570 млн грн;
- Службу зовнішньої розвідки – на 500 млн грн;
- Управління держохорони – на 230,5 млн грн;
- Міненерго – на 350 млн грн;
- Бюро економічної безпеки – на 253,5 млн грн.

Мінфін, представляючи цей законопроект, вказував джерелами фінансування додаткових видатків збільшення зовнішніх запозичень на 207,6 млрд грн (підтримка США у обсязі 3,3 млрд дол.) та внутрішніх – на 91,2 млрд грн. Однак США ще не ухвалили рішення про виділення 3,3 млрд дол. для покриття дефіциту українського держбюджету у цьому році (*Finance.ua (<https://news.finance.ua/ua/zelens-kyu-pidpysav-zakon-pro-zbilshennya-vydatkiv-na-oboronu>). – 2023. – 20.10*).

Ще один крок до відновлення декларування: Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану»

10 жовтня 2023 р. Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 3384-IX «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» (далі – Закон). Закон набуде чинності з наступного дня після його опублікування.

«Національне агентство з питань запобігання корупції вітає відновлення обов'язку подання декларацій, повідомлень про суттєві зміни у

майновому стані, повноважень щодо повних та спеціальних (під час призначення на керівні та інші важливі посади) перевірок декларацій та забезпечить відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій не пізніше 60 днів з дня набрання чинності Законом після забезпечення безпеки захисників та захисниць України» – зазначив голова НАЗК О. Новіков.

Протягом місяця з дня набрання чинності Законом НАЗК має забезпечити приведення

своїх нормативно-правових актів у відповідність до нових норм, в тому числі – у частині відбору декларацій для проведення їх повної перевірки та порядку проведення таких перевірок.

Кампанія декларування за 2021–2022 рр. триватиме до 31 січня 2024 р. До зазначеної дати декларанти мають подати декларації за відповідні звітні періоди у 2021–2022 рр., у тому числі для проведення спецперевірок, крім тих осіб, які подали їх добровільно раніше.

Крім того, ті особи, які під час дії воєнного стану до набрання чинності Законом, вже подали декларації за 2021–2022 рр., мають право подати виправлені декларації за ці періоди. Для цього протягом 14 днів з дня набрання чинності Законом їм необхідно буде письмово в довільній формі звернутися до НАЗК з проханням забезпечити можливість подати виправлену декларацію. Після чого

зазначені суб'єкти декларування зможуть один раз упродовж 30 календарних днів (з дня відкриття доступу) подати виправлені декларації за ці періоди. Про надання такої можливості декларантам буде повідомлено в їх персональні електронні кабінети у Реєстрі декларацій, без направлення офіційного листа.

З відновленням декларування запускаються і механізми фінансового контролю. Подані декларації пройдуть логічний та арифметичний контроль для визначення показника рейтингу ризику. Декларації з найвищим показником рейтингу ризику будуть відібрані для проведення повної перевірки, що дозволить перевірити законність набуття активів тими чиновниками, до яких роками не доходила черга (*Вебсайт НАЗК (<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/e-deklaruvannya-vidnovleno-prezydent-ukrayiny-pidpysav-zakon/>). – 2023. – 10.10*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

До питання державної політики України щодо взаємодії з національними рухами РФ

Очевидним є той факт, що солженіцинське питання про облаштування РФ в українському вимірі має зовсім інші аспекти, ніж у імперсько-російському. І хоча українські наукові та громадські діячі закликають до його активізації саме з точки зору інтересу сусідів РФ та інкорпорованих народів, досі робота в цьому напрямі була не найактивнішою. Щоправда наразі можна говорити про спробу надати їй системного характеру – про це може свідчити ухвалена 24 серпня 2023 р. Постанова ВРУ «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань підготовки проекту основних засад державної політики України щодо взаємодії з національними рухами малих та корінних народів Російської Федерації» (рестр. № 9617).

У Пояснювальній записці до Постанови стверджується, що без демонтажу імперського

характеру РФ неможливо гарантувати українську та європейську безпеку. Водночас союзники України побоюються ризиків, які несе розвал імперії і тому всіляко запобігають таким радикальним процесам. А це вже не влаштовує Україну, яка у такому випадку приречена на постійну небезпеку від сусідства з РФ. Автори ініціативи вважають, що розробка Україною політики щодо післявоєнної РФ дасть змогу швидше визначитися партнерам нашої держави з їхніми перманентними фобіями щодо майбутнього РФ без Путіна.

Українські парламентарі сподіваються, що корінні народи РФ ще не полишили надій вирватися з-під кремлівського гніту. Історія із завмерлим на півдорозі бунтом Є. Пригожина продемонструвала, що російська влада – це колос на глиняних ногах. Тож мета ТСК – забезпечення комплексного формування та реалізації державної політики з питань

післявоєнної Російської Федерації і малих та корінних народів, що її населяють.

Основними завданнями Тимчасової спеціальної комісії визначено:

– попередній розгляд питань для підготовки концепції проєкту основних засад державної політики України щодо взаємодії з національними рухами малих та корінних народів Російської Федерації;

– розроблення, попередній розгляд та доопрацювання проєкту основних засад державної політики України щодо взаємодії з національними рухами малих та корінних народів Російської Федерації;

– внесення на розгляд Верховної Ради України або Комітетів Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин, з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, з питань національної безпеки, оборони та розвідки, з питань гуманітарної та інформаційної політики пропозицій щодо планування розвитку законодавства з питань взаємодії з національними рухами малих та корінних народів Російської Федерації;

– налагодження зв'язків з парламентами, урядами, структурними підрозділами їхніх апаратів, науковими установами іноземних держав, іноземними вченими для обміну досвідом з питань діяльності Тимчасової спеціальної комісії за погодженням з Головою Верховної Ради України; підготовка звернень та/або заяв Верховної Ради України до Парламентської асамблеї Ради Європи, Парламентської асамблеї Організації з безпеки і співробітництва у Європі, урядів і парламентів держав світу з питань діяльності Тимчасової спеціальної комісії.

Для роботи в ТСК визначено 11 народних депутатів України. Головою Комісії обрано Я. Юрчишина (депутатська фракція політичної партії «Голос»), заступником – М. Мезенцеву (депутатська фракція політичної партії «Слуга народу»).

Я. Юрчишин, який також є автором Постанови про створення Тимчасової спеціальної комісії,

сповнений обережного оптимізму щодо демонтажу «в'язниці народів», хоча визнає, що розбирати її, можливо, доведеться по цеглинах.

Він зазначив, що в українському і світовому законодавствах недостатньо врегульовані взаємовідносини з поневоленими народами. Поняття «поневолені народи» існує з моменту парад суверенітетів 60-х років та деколонізаційних процесів, але воно недостатньо широко розвинуто. Багато колоній (британська, французька та інші) розвалилися і потреба далі закопуватися у цю проблему ніби відпала. Хоча лишався Радянський Союз, який активно сприяв розвалу інших імперій, сам при цьому будучи імперією внутрішньою. А після його розвалу аналогічна історія сталася з російською так званою федерацією, що по суті федерацією не є. Там є дуже багато поневолених народів, регіонів, яким треба допомогти у захисті їхніх прав.

У різних країнах є різні механізми взаємодії з поневоленими народами. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки ще в 1959 р. за сприяння української діаспори був впроваджений тиждень поневолених народів, коли їхні представники зі всього світу мають доступ до Сенату, Конгресу і повідомляють про свої проблеми.

Але при цьому у Заході є низка фобій щодо хаосу, який може виникнути в РФ у разі якихось непрогнозованих процесів.

Ще в жовтні 2022 р. Верховна Рада України прийняла Постанову щодо підтримки права на самовизначення народів Російської Федерації, під якою стояли підписи майже всіх фракцій і груп і яку підтримала навіть половина колишніх професійних «любителів Путіна» з групи «Платформа за життя та мир». Але після подальшого спілкування парламентарів із РНБО, МЗС та розвідувальними органами у цьому перспективному починанні знайшлася низка прогалин. А саме у визначеннях, що таке «поневолений народ», хто є його представником та як ефективно захищати його права. До обговорення підключилися громадський сектор та інтелектуальна еліта і почалося напрацювання візій, що ж робити з нинішньою РФ після завершення війни.

Тому робота ТСК, вважає Я. Юрчишин, має зосередитися, по-перше, на створенні законопроекту концепції політики, де визначено, що таке поневолені народи, як Україна з ними взаємодіє, які цілі цієї взаємодії. Під цю концепцію буде пропонуватися певна інституційна рамка щодо діяльності МЗС, РНБО, розвідувальних органів, інших структур. Найбільш логічно, вважає голова ТСК, мати певний відділ у Міністерстві закордонних справ, який займався би поневоленими народами не лише РФ, а й усього світу.

Саму концепцію мав би затвердити Кабмін як виконавчий орган влади, доручивши певні повноваження міністерствам і агенціям. Після цього слід розробити необхідні закони та підзаконні акти, постанови, звернення та визначитися із взаємодією на рівні парламентської і загальної дипломатії.

Щодо термінів роботи ТСК, то, зазначив Я. Юрчишин, згідно із українським законодавством, у народних депутатів є пів року для напрацювання відповідного законопроекту. За потреби, якщо Верховна Рада України бачитиме перспективу подальшої діяльності ТСК, робота може продовжитися. А от стосовно того, скільки часу треба, щоби облаштувати РФ, щоби вона не була загрозою для світу, тут не про роки йдеться, а скоріше про десятиліття. Але краще підготуватися, щоби цих десятиліть було менше.

Я. Юрчишин констатував, що важливо доносити меседж України світові: «Росія має не просто програти, але й розвалитися, як імперія. Адже вона недорозпалася в 1991 році. Тут покладаю надії на зв'язки Марії Мезенцевої – голову української делегації в ПАРЄ та Микиту Потураєва – віцепрезидента ПА ОБСЄ. Це наші потенційні комунікатори на міжнародному рівні». Я. Юрчишин сподівається, що питання тих етносів, які перебувають під російською окупацією, може зацікавити вільний світ. «Адже саме Україна є форпостом європейської свободи і ми маємо порушувати це питання на зустрічах із посадовцями західних країн», – зазначив він.

Прийнявши Постанову щодо права на самовизначення народів, Україна тим самим

вже взяла на себе зобов'язання допомагати їм у цьому самовизначенні. Звісно, наша держава не буде і не має права нав'язувати іншим народам якесь своє бачення суверенітету. Але має в активному діалозі отримувати запит з їхньої сторони, яка їм підтримка необхідна, та допомагати у процесі самовизначення.

Інший член ТСК, голова Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики М. Потураєв також скептично ставиться до можливості раптового національного пробудження корінних народів Російської імперії. Він вважає, що акцент роботи ТСК треба зробити на співпрацю з діаспорою – тими, хто емігрував з РФ через незгоду з російською політикою. Утім, народний депутат визнає, що внутрішні події у РФ можуть розвиватися значно швидше, ніж можна передбачити, тож працювати треба на всіх напрямках.

Спочатку, за словами М. Потураєва, перед комісією стоїть завдання зрозуміти диспозицію на місцях і створити карту пригноблених народів. А також донести до максимальної кількості людей на Заході абсолютно колоніальний характер російської держави.

Водночас член Тимчасової спеціальної комісії О. Дунда впевнений, що комісія «з розвалу Російської імперії» має стати найважливішою структурою Верховної Ради України, вище навіть за комітети з нацбезпеки чи бюджету, і запевняє, що оптимізму йому надають самі закони історичного процесу.

Сьогодні, на погляд народного депутата, достатньо одного точного удару в одному маленькому місці, умовно Кавказі або Карелії і імперія посиплеться під тиском своєї маси. Він зазначає, що якщо США та країни Західної Європи до бунту Є. Пригожина у це не вірили, то зараз вони зрозуміли, що такий сценарій можливий і ніхто не готовий боронити центральну владу у РФ.

Водночас О. Дунда не вірить, що дисиденти з-за кордону мають шанси очолити майбутні рухи спротиву у РФ. Скоріш за все, на його думку, це будуть представники існуючої системи.

Щодо участі в цих процесах так званої «білоемігрантської» російської опозиції,

політик особливо наголошує на ступені готовності російських опозиціонерів воювати за владу зі зброєю в руках. Якщо вони готові – це шлях на користь України, шлях до знищення імперії. Зокрема, О. Дунда звернув увагу на те, що під час бунту Є. Пригожина М. Ходорковський виступив за шлях збройної боротьби.

У Російській Федерації є представники корінних народів, які, залежно від своїх можливостей, можуть включатися в роботу. Як зазначають українські дослідники, у складі РФ сьогодні є 21 національна республіка та понад 100 корінних народів. Сепаратистські рухи всередині РФ мають різну історію, мотивації, поширення й потенціал. Не всі народи, які прагнули вийти з СРСР у 1991 р., змогли це зробити. Деякі з них сформувалися в республіки у складі Російської Федерації, а інші взагалі не мають політичного визнання й їхнє існування заперечуються російською пропагандою.

Найбільш консолідовані та помітні національні рухи РФ можна групувати за географічним критерієм на Північний Кавказ, Ідель-Урал та республіки Якутія, Бурятія, Тива і Калмикія.

Аналітики говорять про регіон Північного Кавказу як кандидата, що матиме першість у виході зі складу Російської Федерації.

Політолог, історик та фахівець з питань поневолених народів РФ П. Подобед стверджує, що кожна республіка Північного Кавказу заслуговує на окрему статтю, адже в одному лише Дагестані живуть 12 корінних народів чисельністю понад 1000 осіб кожен – саме там і найпотужніший спротив російській політиці. Також на Північному Кавказі розташовуються республіки Чечня, Інгушетія, Північна Осетія, Кабардино-Балкарія, Карачаєво-Черкесія, Адигея, частково Калмикія. З них невизнані держави – Імарат Кавказ і Чеченська Республіка Ічкерія.

У випадку Імарату Кавказ війна за незалежність після двох російсько-чеченських воєн 1994–1996 рр. та 1999–2009 рр. перетворилася на джихад і поширилася на територію практично всього Північного Кавказу.

До Північного Кавказу належить також багато історико-культурних регіонів, такі як козацькі Дон, Кубань та ін.

Терміном Ідель-Урал окреслюють Волзько-Уральський регіон, тобто сукупність територій між Волгою й Уральськими горами. Там розташовуються фіно-угорські і тюркські республіки Татарстан, Башкортостан, Чувашія, Мордовія, Удмуртія, Марі-Ел. Існує громадський рух, що бореться за незалежність цих республік – він називається «Вільний Ідель-Урал», який був заснований в Україні.

Нині дуже активні відцентрові рухи в Інгрії – це територія Ленінградської області та Петербурга, заселена переважно етнічними росіянами, які відчувають себе другосортними у порівнянні з Москвою. Хоча насправді мають і свої культурні особливості, і у зв'язку з географічним положенням, більш активні комунікації з Заходом, особливо з балтійськими чи угрофінськими державами.

Суттєві антиросійські настрої існують у Татарстані – ще в 1992 р. татари проголосили державний суверенітет, підтриманий більшістю населення на референдумі. Всупереч цьому Татарстан було включено в склад Російської Федерації у 2000 р. Як зазначив Я. Юрчишин, Республіка Татарстан досі має у своїх законах право на самовизначення і досі не підписала Федеральний договір. Рух захисту татарської мови включає півмільйона татар із шести мільйонів. Але вони добилися того, що всі чиновники, які приїжджають з Москви працювати у Татарстан, мають вивчати татарську мову.

У Башкортостані діє заборонена в РФ башкирська організація «Башкорт». Зокрема, у вересні 2022 р. в республіці почав формуватися збройний опір, який налічує кілька тисяч осіб. Партизани підпалили офіс партії КПРФ та військомат, серед вимог – незалежність республіки.

На території Ідель-Уралу проживає низка інших корінних народів: це башкири, чуваші, марійці, удмурти і так звані «мордва», а саме ерзя й мокша.

Ерзя це угро-фінський народ, що мешкає в басейні річок Мокша і Сура, а також Волги

і Білої. Ерзянські поселенці з'явилися на Уралі ще до того, як там з'явилося російське населення. Мокша це фіно-угорський народ, корінне населення Середньої Волги.

Діячі національних рухів ерзян і мокша спростовують твердження російської влади, що вони – це єдиний народ під назвою «мордва». Це слово вони вважають образливим прізвиськом, нав'язаним московськими завойовниками. Також згідно з генетичними дослідженнями два етноси ерзя та мокша не мають спільного походження, тож єдиного «мордовського народу» справді не існує.

Корінне населення цих республік еволюціонувало в окремі нації з модерними інтелектуальними лідерами, які мислять себе в окремій від Москви системі координат, стверджує П. Подобед. Буряти і калмики мають власну наукову та релігійну інтелігенцію, тісні культурні зв'язки з Монголією.

Зокрема, Конгрес Ойрат-Калмицького народу попри арешти, залякування і затримання ФСБ у жовтні 2022 р. опублікував декларацію про незалежність Республіки Калмикія. Також більше 200 делегатів Конгресу, що для невеликої республіки є значним представництвом, засудили вторгнення РФ в Україну та підтримали ЗСУ. Наразі більшість із них перебуває в еміграції.

Окремо українські політики виділяють тих представників народів РФ, які виїхали з РФ і стали бійцями різних батальйонів та частин ЗСУ. Пропорційно це невелика кількість, але вони є природними представниками своїх етнічних груп. Це і чеченські батальйони, і корпус «Свобода Росії», де служать представники різних етнічних груп з території РФ.

Тобто йдеться про три групи цих народів, з якими контактує Україна: ті, хто лишився на території РФ, діаспора і військові, які включилися у збройну боротьбу проти РФ у лавах ЗСУ. Комунікація з ними, зазначає Я. Юрчишин, є різною, і кожна етнічна спільнота чи регіональна група вимагають окремого підходу. Той же Татарстан вже готовий брати стільки суверенітету, скільки він може потягнути, як і Ічкерія. Хтось, як малі народи Сибіру, яких залишилося дуже мало, потребують захисту.

Водночас народний депутат звертає увагу на ті республіки РФ, які межують з іншими країнами і співпрацюють з ними. Особливо активна у напрямку Північного Кавказу і тюркських народів Туреччина.

Так, нещодавно у Туреччині відбулася зустріч представників Татарстану і Башкортостану, які мають величезні штучно створені спірні території. Адміністративно все перемішано так, аби були райони, де у Татарстані більше башкирів і навпаки. Це класичне зштовхування лобами. Плюс, у Татарстану забрали вихід до кордону (з Казахстаном), створивши Оренбурзьку область, щоби у них не було жодних суверенних посягань.

Татарстан і Башкортостан виписали взаємні претензії і спробували знайти взаємні гарантії. Наприклад, що і одна, і друга адміністративні одиниці поважають права меншостей цих народів у межах іншої одиниці, і гарантують їм право на освіту, використання їхньої мови у державних адміністраціях.

Але проблема є – у РФ взагалі не існує адекватних кордонів, вони всі штучні. Їх спеціально перелопачували, скасовували автономні округи, включали у більші частини, потім ділили на федеральні округи, які фактично виконували роль плавильних горщиків. Утім, до кінця цього зробити не вдалося – сильні етнічні частини там є і їм набагато легше буде домовитися за посередництва України та Заходу, які не мають прямого інтересу когось у чомусь переконувати. А Кремлю вигідно налаштовувати різні народи один проти одного.

Українські аналітики зазначають, що відцентрові рухи поневолених народів РФ можуть зіграти на користь України у ситуації війни, адже вони дестабілізуватимуть державу-агресора та ставитимуть під питання її існування в існуючих нині кордонах. Зокрема, П. Подобед наголошує, що українцям не треба вважати за крамолу думки про появу нових держав на території РФ – адже російські політологи, такі як О. Дугін, П. Заріфулін і Є. Холмогоров, не вважали за крамолу виписати цілі концепції розчленування і поглинання України. Їхні ідеї знайшли відгук на найвищих щаблях кремлівської політики.

Із П. Подобедом погоджується керівник дослідницьких програм Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень» Ю. Олійник, який також наголошує на важливості підтримки антиросійського руху поневолених народів.

Цікаво, що в українській історії вже були спроби організувати антирашистську коаліцію поневолених народів проти імперської Москви – цим займалася, зокрема, Центральна Рада, а згодом і УПА.

Від початку повномасштабного вторгнення офіційна Україна активно комунікує з поневоленими народами, ухвалює постанови, якими визнає їх окупованими Росією та ініціює зустрічі на цю тему.

Так, у червні 2022 р. у Верховній Раді України з метою допомоги пригніченим РФ народам Північного Кавказу створили міжфракційне депутатське об'єднання «За вільний Кавказ», яке очолив О. Гончаренко.

У вересні 2022 р. Президент України В. Зеленський записав звернення до народів Кавказу, Сибіру та корінних народів РФ і закликав їх чинити опір мобілізації, оголошеній В. Путіним.

У жовтні 2022 р. в Києві відбулась зустріч представників народів РФ та інших країн, які зазнають утисків через політику Кремля. Ініціатором заходу виступило Генеральне представництво уряду Чеченської Республіки Ічкерія та його прем'єр-міністра А. Закаєва. Також у заході взяли участь лідери кримськотатарського народу, представники Дагестану, Абхазії, Адигеї, Башкортостану, Грузії, Інгушетії, Татарстану, Черкесії та Чечні.

Згодом Верховна Рада України ухвалила Постанову про визнання Чеченської республіки Ічкерія тимчасово окупованою РФ. Тоді ж українські депутати також засудили геноцид проти чеченського народу, звернулися до міжнародної спільноти щодо підтримки права на самовизначення народів РФ.

Також ВРУ прийняла кілька постанов щодо геноциду черкесів, щодо інших національностей, але, як зазначають аналітики, нашій державі треба виробити системну політику в цьому питанні. Тобто сформувавши

правове поле для виконавчих органів влади, як саме взаємодіяти з поневоленими народами Росії, і пояснювати західному світу, що не варто боятися дезінтеграції Росії, як колись він боявся розпаду Радянського Союзу.

Прем'єр-міністр Ічкерії у вигнанні А. Закаєв сказав, що це – «початок справедливості», це винятково важливий крок для майбутнього всього чеченського народу і показник для народів, які сьогодні перебувають у колоніальній залежності від Росії.

Із Ф. Закаєвим погоджується керівник чеченського громадського руху «Толам» Д. Сулейманов, який зазначає, що це правильний вчинок, наслідком якого буде моральний стимул для відновлення боротьби чеченців за незалежність і створення власної держави.

В. Кулик, український експерт з питань Кавказу, зауважує, що «чеченська постанова» Верховної Ради не є наразі визнанням незалежності Ічкерії. Це політична декларація, яка визнає її окупованою територію. Але це перший крок до того, щоб визнати саме ічкерійський кабінет, який перебуває в екзилі, як офіційного представника чеченського народу. На його думку, Ічкерія буде першою країною, незалежність якої буде визнана Україною.

Час появи «чеченської постанови» Верховної Ради був не випадковим. Сталося це після проведення Москвою на новоокупованих територіях України так званих референдумів про долучення цих земель до Росії і спроб їхньої анексії. Ідеться про частини Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей України.

У Росії ж прийняття постанови назвали «спробою втручання в внутрішні справи Росії» і намаганням «розхитати човен зсередини».

Потім у жовтні 2022 р. ВР була ухвалена постанова про визнання територією Японії Курильських островів, які зараз окуповані Росією.

За словами народної депутатки, заступниці голови Комітету ВР із питань гуманітарної та інформаційної політики Є. Кравчук, це безпрецедентний документ, а ухвалення такої постанови свідчить, що українці здатні не лише

стояти за свою незалежність, але й змінювати ситуацію у світі.

Як зазначив В. Кулик, фактично «референдуми» стали тригером до початку цього процесу.

А от на думку професора М. Сова, керівника української експертної групи «Сова»: раніше навіть на тлі анексії Криму і розпалювання Кремлем війни на Донбасі в 2014 р. Київ не йшов на такі кроки «через відсутність тотальної війни». «Визнання Ічкерії чи Південних Курил – це вихід за рамки договорів і угод, які діяли між двома країнами. Зараз очевидно – ніякі договори не діють, нічого не дотримується», – зазначив М. Сова.

Сьогодні російська пропаганда сама просуває міф, що у разі, якщо не буде централізованої Росії та В. Путіна, то на їхній території почнеться хаос. Насправді, якщо аналізувати на науковому рівні праці Я. Бугайського (американський політолог і телеведучий) та інших аналітиків, то для Заходу продумана децентралізація Росії є більш ефективним механізмом стримування тоталітарних настроїв навіть у світі. Щоби доруйнувати імперію народів, якою був Радянський Союз, цілком логічно вже зараз розуміти, як взаємодіяти з тими, хто

максимально зацікавлений у демократизації Росії.

Україні важливо показати, що наявні центробіжні процеси в Росії невідворотні. Тож зараз треба зрозуміти, як і з ким можна вести діалог, щоби цей процес був керованим і демократичним.

Однією з платформ цього діалогу є створений навесні 2022 р. Форум Вільних Народів Постросії. Його метою є обговорення шляхів деімперіалізації РФ.

Ця організація була створена, зокрема, на противагу іншому дисидентському клубу – Форуму вільної Росії. Той вже кілька років проводиться у країнах Балтії представниками так званої ліберальної опозиції, вичавленими свого часу з Росії путінським режимом. Останнє на цей момент сьоме засідання Форуму Вільних Народів Постросії відбулося на початку серпня у Токіо, а наступне заплановане на кінець вересня у Лондоні.

Крім представників нацменшин, які проживають на території РФ, а також їхніх урядів у екзилі, у роботі форуму беруть участь й представники України, зокрема народний депутат від партії «Слуга народу» О. Дунда, колишній міністр закордонних справ П. Клімкін і колишня народна депутатка Г. Гопко.

Мапа РФ, що була представлена на засіданні Форуму Вільних Народів Постросії, що відбулося у Празі 22–24 липня 2022 р.

Форум вже ухвалив «Декларацію про деколонізацію Росії», в якій наголошувалося, що процес деколонізації Росії має базуватися на міжнародному праві, зокрема на Загальній декларації прав людини та праві націй на самовизначення, що закріплене у Статуті ООН.

Учасники заходу закликали національні та регіональні еліти національних меншин РФ розпочати створення перехідних урядів чи то адміністрацій, а також розробляти конституції республік, які закріплять їхній суверенітет.

Водночас один із спікерів Форуму експедутат Держдуми з українським громадянством І. Пономарьов застеріг від небезпеки розмовляти лише з національно-визвольними рухами, ігноруючи представників майбутньої російської влади.

І. Пономарьов не вірить у те, що відбудеться процес якогось лавиноподібного розпаду Росії. Можливо, якісь регіони вирішать відокремитися,

тому й треба з усіма розмовляти, тримати руку на пульсі, розуміти, кому допомогти. Але все одно російські регіони нікуди не подінуться. Крім національних республік, які загалом становлять приблизно 30 % Росії, зазначає він, є ще 70 %, що залишаться.

Український науковець П. Кралюк також вважає, що на швидкий розпад Росії сподіватися не варто. Та все ж не треба й недооцінювати значення згаданого Форуму. Принаймні події 1990-х років показали, що «національний потенціал» у пригноблених Росією народів все ж існує. І може настати такий момент, коли він дасть знати про себе. І до цього треба бути готовим.

Тим часом у Росії посилюється активність центробіжних сил. Так, влітку 2022 р. активісти національних рухів з організації «Ліга Вільних Націй» («Ліга Вільних Націй» – союз башкирського, бурятського,

інгерманландського, казачого, калмицького, татарського та ерзянського національних рухів. Своєю метою організація проголосила створення нових національних держав та вихід із складу Росії) звернулися з проханням до Президента Сполучених Штатів Америки Д. Байдена підтримати право їхніх народів на самовизначення.

Чинний депутат Смоленської обласної думи Росії В. Живіца, який виїхав до Польщі, у серпні ц. р. заявив про створення політичної організації прихильників незалежності Смоленської області від Росії. Тоді ж було повідомлено про створення у Варшаві політичної організації прихильників незалежності Смоленщини в тісному союзі з майбутньою Білоруссю – Смоленського республіканського центру. В. Живіца закликав смоленських посадовців приєднатися до новоствореної організації. Він заявив також, що «Росія має бути зруйнована». Учасники організації повідомили, що співпрацюватимуть із полком імені Кастуся Калиновського Збройних сил України, який складається з білорусів. Він має допомогти ініціаторам звільнити Смоленську область від Росії.

Згідно з баченням В. Живіци, спершу регіон має стати незалежним. А потім там проведуть референдум щодо вступу області до складу Білорусі.

Тож схоже настав час Україні скористатися політичним моментом і стати промотором визволення пригноблених Росією народів.

Повномасштабне вторгнення, зазначив радник секретаря РНБО П. Жовніренко, активувало в Росії процеси формування відцентрових рухів. Зараз особливо актуально донести до західних партнерів України інформацію про те, що не лише Україна, але й поневолені народи Росії ведуть боротьбу за свободу і державність. А відтак – питання про деколонізацію імперії має бути на міжнародному порядку денному пунктом номер один.

Викладач Києво-Могилянської академії В. Пекар вважає, що сьогодні це особливо актуально, оскільки, одна зі стратегічних цілей, необхідних для перемоги України, – формування спільного із союзниками розуміння, що робити з

Російською Федерацією (а насправді імперією) після її розпаду. Сьогодні ніхто не має такого розуміння, а Україна зацікавлена в цьому більше за всіх – адже нам потрібна гарантія, що з північного сходу більше не буде загрози. Сьогодні Україна стала суб'єктом світової політики завдяки неймовірній стійкості українського війська, держави й суспільства, тож світ очікує передусім на українське бачення відповіді на це питання. На думку В. Пекаря, створення ТСК дасть змогу інституціоналізувати розробку державної політики в цій новій і важливій для перемоги України сфері.

Директор Української Інформаційної Служби О. Вітвіцький додав, що представникам різних гілок української влади необхідно максимально зосередитись на розробці державної стратегії щодо підтримки боротьби поневолених народів.

Представники поневолених народів Росії, зокрема, президент «Ліги Вільних Націй», старійшина ерзянського народу С. Боляєнь та президент Всесвітнього Чеченського конгресу Д. Тепс також зазначають, що в Україні є шанс стати центром підтримки поневолених народів. Якщо Україна зробить серйозні кроки щодо визнання перманентного геноциду поневолених народів російською імперією, це може стати імпульсом для посилення боротьби цих народів за свободу, допоможе зруйнувати москвоцентризм і в Америці, і всюди.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, створення ТСК є необхідним кроком на шляху розробки системної політики взаємодії України з національними рухами РФ. Адже єдиний спосіб демонтувати імперію – зруйнувати її зсередини.

Член ТСК, член Комітету ВРУ з питань гуманітарної та інформаційної політики, народний депутат від фракції «Європейська солідарність» В. В'ятрович зазначає, що саме національні рухи уже двічі зруйнували російську імперію – у 1918 і в 1991 р. І саме національні рухи можуть стати тією силою, яка на тлі військових успіхів України запустить механізм демонтажу РФ.

Так, ці рухи зараз слабкі і треба допомогти їм стати сильнішими. Але це – реально, вважає В. В'ятрович.

ТСК має налагодити взаємодію з народами РФ і напрацювати механізми зміцнення їхньої самосвідомості, розвитку їхніх медіа, політичних і громадських структур, національних військових формувань у наших Збройних силах.

Ця взаємодія не лише допоможе зруйнувати імперію, а й стане фундаментом майбутніх взаємин України з державами, що постануть на її руїнах.

Україні потрібно змінювати позицію західних партнерів. Адже розвал РФ несе значні ризики для української, європейської та світової безпеки, через що союзники України запобігатимуть цьому процесу, створюючи для України ризики продовження і повторення війни.

Таким чином, створення ТСК спрямоване на розробку ефективної політики України щодо післявоєнної РФ. Ця політика має бути спрямована на довгострокове усунення військово-політичних загроз для Української Державності. Вона може бути розроблена лише у тісній взаємодії з національними рухами колонізованих народів РФ як єдиної сили всередині РФ, яка прагне поразки своєї держави та встановлення довгострокового миру. Сьогодні це надзвичайно актуальне питання *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: **Офіційний вебпортал парламенту України** (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/240533.html?fbclid=IwAR0dEG49kRCtsYrurF8knh4lGPGble1yanNkkZkp6mKJGz2nIPayg15IUHc>); **Закон** (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3355-20#Text>); **ІТД** (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1932637>); **Бюлетень Українського***

Конгресового Комітету Америки (https://ucca.org/wp-content/uploads/2017/11/Aug-2020-Ukr_.pdf); **Укрінформ** (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3752561-rada-utvorilatsk-z-rozrobki-derzpolitiki-sodo-vzaemodii-z-nacionalnimi-ruhami-u-rf.html>); **Суспільне Культура** (<https://suspilne.media/459950-ponevoleni-narodi-rosii-comu-ukraincam-potribno-znati-pro-nih-ta-cim-ukraini-vigidnadedolonizacia-rf/>);

Радіо Свобода (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-rada-tsk-korinni-narody-rosii/32563163.html>); <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rosia-chechnya-nezalezhnist-ichkeria/32091704.html>; <https://www.radiosvoboda.org/a/news-praha-forum-natsmenshyn-rf/31957603.html>; <https://www.radiosvoboda.org/a/forum-vilnykh-narodiv-rosiya/31970290.html>; <https://www.radiosvoboda.org/a/news-aktyvisty-natsionalni-ruhy-rosia/31948964.html>); **iPress.ua** (https://ipress.ua/articles/kontrnastup_ukrainy_vseredyni_rosii_kroky_dlya_povalennya_imperii__yanush_bugayski_347849.html); **Детектор медіа** (<https://detector.media/infospace/article/215535/2023-08-14-rosiyskiy-deputat-utikach-ogolosyv-pro-ruk-h-zanezalezhnist-smolenskoi-oblasti/>); **Espresso.tv** (<https://espresso.tv/shcho-robity-z-rosieyu-pislyaviyuni>); **Український погляд** (<http://ukrpohliad.org/life/rozval-moskovskoyi-imperiyi-misiya-zdijsnenna.html>); **Інформаційне агентство «Главком»** (<https://glavcom.ua/publications/komisija-z-rozvalu-rf-shcho-zadumali-ukrajinski-nardepi-953608.html>); **Obozrevatel** (<https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-obschestvo/imperiya-mae-pomerti.htm>)

В. Бондаренко, канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Актуальні мобільні застосунки для громадян України під час війни

Після початку повномасштабної війни в Україні цифрові технології, зокрема мобільні застосунки встигли довести свою ефективність та незамінність. З'явилося багато нових корисних застосунків, а вже існуючі додали нові «воєнні» функції. Так, єдиний портал державних послуг Дія (понад 10 млн завантажень, рейтинг – 4,2) значно розширив номенклатуру послуг, істотно доповнивши опції як для реалізації громадянської активності, так і для отримання послуг в умовах воєнного стану. Застосунки місцевих органів влади з початком повномасштабного вторгнення розширили функціонал сповіщеннями про повітряні тривоги, картами укриттів, працюючих закладів інфраструктури життєзабезпечення.

Отже, виходячи з обставин сьогодення актуалізується питання з'ясування затребуваності серед громадян України мобільних застосунків, які створено або адаптовано під «воєнні» потреби.

Під час дослідження було проаналізовано застосунки, рекомендовані Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України як такі, що допоможуть громадянам під час війни, та застосунки, що увійшли в топ-рейтинги оглядачів мобільних технологій. Визначені застосунки досліджено за такими критеріями: функціональність, кількість завантажень, відгуки користувачів.

Із спеціалізованих застосунків, за нашим дослідженням, найпоширенішими та найбільш завантажуваними є застосунки, що сповіщають про повітряну тривогу в обраному місті чи області. На жаль, мільйони людей в Україні тепер покладаються на оповіщення про авіаудари, щоб врятуватися: згідно з даними сайту Air-alarms.in.ua – статистика повітряних тривог, з початку повномасштабного вторгнення (24.02.2022 р.) до кінця липня 2023 р. (26.07.2023 р.) в Україні 28 207 оголошували повітряну тривогу. На сьогодні у Google Play представлено понад 11 таких застосунків, найпопулярнішими серед

яких є: «Повітряна тривога» (понад 5 млн завантажень, рейтинг – 4,1), «є-Тривога» (понад 100 тис. завантажень, рейтинг – 3,7), AirAlert (понад 500 тис. завантажень, рейтинг – 3,7), «Карта тривог» (понад 500 тис. завантажень, рейтинг – 4,1), «Мапа повітряних тривог України» (понад 100 тис. завантажень, рейтинг – 4,7), «УНебо – Повітряні тривоги» (понад 100 тис. завантажень, рейтинг – 4,4). На прохання та за допомогою уряду України Google також впровадив систему швидкого сповіщення про повітряну тривогу для телефонів Android в Україні. Застосунки надсилають оповіщення навіть коли смартфон перебуває у беззвучному режимі.

Актуальними є комплексні застосунки, в яких зібрано та структуровано інформацію для зручного та швидкого пошуку. На сьогодні можна виділити такий комплексний застосунок, як UA Info (понад 50 тис. завантажень, рейтинг – 3,9), який надає доступ до таких ресурсів: інформаційні джерела (список перевірених джерел інформації, де можна читати та дивитися актуальні та правдиві новини про стан війни в Україні. Усі джерела поділені на категорії: сайти, телеграм-канали, боти та ін.); інтерактивні карти (карти, з нанесеною на них інформацією про працюючі аптеки, відділення нової пошти, працюючі джерела води, а також карти активних бойових дій в Україні – Deep state map); надання допомоги (наведена інформація, щодо допомоги Україні та українцям. Як повідомити про пересування ворожої техніки, мародерів або випадки порушення законів; як фінансово допомогти ЗСУ та мирним громадянам (гуманітарна допомога, як стати волонтером та ін.); отримання допомоги (контакти, де і як можна отримати допомогу під час війни (транспорт, тимчасове житло для переселенців, правила виїзду за кордон для біженців, допомога за кордоном та контакти волонтерів); IT Армія (джерела з інформацією про те, як допомогти Україні в кіберпросторі,

маючи лише телефон або комп'ютер); правила безпеки – інформація про те, як поводитися під час війни. Що робити при отриманні поранень, як чинити при попаданні снарядів у будинок, як поводитися на окупованих територіях).

Ще одним комплексним ресурсом є застосунок «Перемога – мапи та інформація» (понад 100 тис. завантажень, рейтинг – 4,9), який містить актуальну інформацію, що регулярно оновлюється: мапи бойових дій на території України; мапа повітряних тривог на даний момент часу; мапа незламності, офіційні пункти незламності, які допоможуть при вимкненні світла; довідники та інші джерела.

Під час військової агресії Росії важливим соціальним завданням стало забезпечення психологічного здоров'я українців. Одними із помічників можуть стати мобільні застосунки як такі, що мають можливість надавати доступ до ресурсів в режимі 24/7 і незалежно від місця перебування. Такі застосунки як VOS – План психічного здоров'я (понад 1 млн завантажень, рейтинг – 4,8), UpLife – психічне здоров'я (понад 10 тис. завантажень, рейтинг – 5), комунікаційна онлайн-платформа Vira (понад 1 тис. завантажень, рейтинг – 4,3) дають змогу отримати психологічну допомогу в будь-якій зручній час з будь-якої точки світу. Фахівці допомагають подолати почуття сильної тривоги, панічні атаки, вийти зі стану депресії, відновити життєву рівновагу та вирішити багато інших індивідуальних проблем.

Застосунок Hearty app (понад 10 тис. завантажень, рейтинг – 4,3) створений українськими розробниками, аби допомогти батькам переключити увагу дітей та поліпшити їхній психічний стан під час війни, зменшити стрес та зосередитись на добрих емоціях. Застосунок підказує батькам прості дитячі ігри та активності, має аудіоказки українською та інший розважальний контент.

З 24 лютого 2022 р. до 4 червня 2023 р. УВКПЛ ООН зафіксувало 24 425 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в

країні: 8983 загиблих і 15 442 поранених, відтак навички першої допомоги – критична необхідність для кожної людини. Застосунок TacticMedAid (понад 50 тис. завантажень, рейтинг – 4,9) містить довідник з медичними міжнародними протоколами з чіткими медичними інструкціями для військових та цивільних. Застосунок «Перша мобільна допомога» ґрунтується на програмі першої допомоги, розробленій Британським Червоним Хрестом, і містить навчальні відео та анімацію, контакти екстрених служб, поради з безпеки для будь яких ситуацій.

Великою проблемою є забруднення території України наземними мінами, бомбами, артилерійськими снарядами тощо. Згідно зі звітом GLOBSEC, аналітичного центру зі Словаччини, близько 30 % території України вимагатимуть тривалих, дорогих і небезпечних операцій з розмінування. З метою підвищення обізнаності населення про небезпечні ділянки було розроблено мобільний застосунок MineFree (понад 10 тис. завантажень, рейтинг – 4,2), який дає можливість переглядати мапу, де згідно з даними ДСНС, позначені небезпечні ділянки; отримати сповіщення, якщо користувач наближається до однієї з імовірно замінованих зон; повідомити про вибухонебезпечний чи підозрілий предмет, додавши фото, опис, адресу чи геолокацію. Також у застосунку є довідник ДСНС з фото та описом усіх вибухонебезпечних предметів.

Отже, попри війну Україна продовжує активно впроваджувати та розвивати цифрові технології, з 24 лютого 2022 р. створено багато корисних мобільних застосунків, які можуть використовуватися під час воєнного стану, а до існуючих розробники додали актуальні «воєнні» функції. Дослідження кількості завантажень проаналізованих застосунків та відгуків користувачів підтверджує актуальність та зручність такого каналу комунікації. Поряд із цим дослідження також виявило трансформацію окремих застосунків, які до війни були комерційними, в безкоштовні.

С. Закірова, канд. іст. наук, заввідділу НЮБ НБУВ

Інформаційно-аналітичний ресурс «Біженці та вимушено переміщені особи»

Початок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. спричинив наймасштабнішу за всю історію нашої держави хвилю вимушеного переміщення громадян від війни. Станом на 4 липня 2023 р. за даними УВКБ ООН у світі зареєстровано 6 331 100 українських біженців, з яких 5 967 100 українців зареєстровані для тимчасового захисту або аналогічних національних статусів захисту в Європі, 364 000 українців – поза межами Європи. За даними Мінреінтеграції України, станом на 24 червня 2023 р. в Україні офіційно зареєстровано близько 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб і близько 2 млн – незареєстрованих переселенців, причому близько 1 млн українців через війну довелося залишити домівки вдруге.

Через масштабність різноманітних загроз широкий спектр проблем, які спричинила відкрита військова агресія РФ проти України, потребуватиме значних зусиль для їх подолання протягом тривалого періоду часу. Питання адаптації біженців та переселенців до нових умов життя; особливості правового статусу українських втікачів від війни; додаткове навантаження на фінансові можливості європейських держав і України, а також місцевих органів влади; виклики для соціальної інфраструктури; трансформації у структурі народонаселення; реагування ринку праці на масовий приплив і відтік трудового ресурсу; загальні зміни в економіці України та країн-реципієнтів потребують ґрунтовного вивчення і наукового аналізу.

З метою акумулювання наявних ресурсів та створення спеціалізованої бази даних, що відобразатиме проблеми захисту прав біженців і вимушених переселенців, питання соціалізації біженців у країнах перебування та інтеграції внутрішніх переселенців у нові приймаючі громади всередині України, у березні 2022 р. Національною юридичною бібліотекою

у співпраці з Інститутом інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського було створено інформаційно-аналітичний ресурс «БІЖЕНЦІ ТА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ | REFUGEES AND INTERNALLY DISPLACED PERSONS» (URL: <http://nowar.nbu.gov.ua>).

Ресурс складається з чотирьох основних кейсів: правовий, інформаційний, науковий і організаційно-методичний. Майже півтисячі матеріалів бази даних, що представлені українською, англійською, німецькою, французькою, польською, іспанською, чеською та іншими європейськими мовами, призначені для різних категорій користувачів.

На порталі акумульовано відповідні нормативно-правові документи міжнародних організацій та установ: Організації Об'єднаних Націй (декларації, конвенції), Організації Африканської Єдності (Конвенція), Парламентської асамблеї Ради Європи (Хартія, Конвенція, декларації, рекомендації, резолюції); комітетів Ради Європи (директиви, рішення); рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, аналітичні звіти Управління Верховного комісара ООН у справах біженців і Міжнародного валютного фонду, рішення Європейського суду з прав людини. Українське правове поле представлено загальними і спеціальними щодо зазначеної тематики законодавчими актами (Конституція України, кодекси, закони України), нормативно-правовими документами Кабінету Міністрів (постанови, розпорядження, Стратегія державної політики) і рішеннями судової гілки влади (витяги із судових рішень, узагальнена судова практика, правова позиція Верховного Суду тощо).

Інформаційний ресурс репрезентує широкий спектр наукових досліджень (монографій, статей, компаративістських досліджень, ситуаційних звітів та аналізів медіамоніторингу) українських і закордонних

фахівців з питань внутрішнього переміщення і зовнішньої міграції, особливостей статусу і форм захисту переселенців і біженців у різних державах світу, аналізу нормативно-правової бази різних країн щодо проблем прийняття біженців та облаштування їх у державі перебування, сприйняття нових мешканців місцевим населенням і органами влади, соціалізації біженців та переселенців.

На порталі в спеціальному розділі розміщено інформаційно-аналітичний бюлетень НЮБ «Вимушені переселенці: стан, проблеми, перспективи», який є результатом моніторингу інформації, що стосується проблем ВПО. Випуск формується 3–4 рази на місяць і містить щотижневий огляд офіційної інформації органів центральної влади та місцевого самоврядування, тематичних публікацій центральних і регіональних ЗМІ.

Ресурс «БІЖЕНЦІ ТА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ» НЮБ НБУВ спрямований на допомогу працівникам місцевого самоврядування та територіальних громад в організації роботи з ВПО. На порталі розміщено інформаційні матеріали та організаційно-методичні документи цільового призначення, зокрема довідники, практичні рекомендації, аналітичні звіти і практики щодо роботи Ради ВПО, дослідження локальних політик і програм тергромад, аналіз викликів

та можливостей інтеграції ВПО у приймаючі громади, їх впливу на розвиток нових територій проживання.

Інформаційна база порталу розміщує посилання на спеціальні програми міжнародних гуманітарних партнерів України. На сайті створено окремий розділ для громадських організацій, благодійних фондів, установ громадського сектору, що опікуються питаннями, пов'язаними з внутрішнім і зовнішнім переміщенням, зумовлених військовою агресією РФ проти України. Ресурс також пропонує посилання на сторонні корисні ресурси, які стосуються проблем біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Отже, зважаючи на широку цільову аудиторію користувачів і різноманіття представленого матеріалу, ресурс «БІЖЕНЦІ ТА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ» Національної юридичної бібліотеки НБУВ представляє собою універсальний інформаційно-аналітичний вебпортал, що має важливе значення для збору, систематизації та збереження наявних ресурсів означеної проблематики, створення спеціалізованої структурованої бази даних, відображення національних і міжнародних напрацювань у сфері теорії та практики захисту прав біженців і вимушено переміщених осіб.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Тетяна Богдан, доктор економічних наук, директор з наукової роботи Growford Institute

Бюджет-2024: яких змін очікувати?

Проект бюджету на 2024 рік, підготовлений Кабінетом Міністрів, зараз опрацьовується комітетами Верховної Ради. Які зміни суспільного характеру закладаються даним документом і як маємо оцінити його новації?

Пріоритетами бюджетної політики у 2024 році, як і в нинішньому, залишатимуться фінансування оборони, громадського порядку, безпеки, соціального захисту населення та обслуговування державного боргу. Кількісні показники видатків Державного бюджету відносно ВВП у 2021-2024 рр. показано на діаграмі 1.

Проектом бюджету закладається зменшення відносної величини фінансування оборони:

* Збережено стиль і граматику оригіналу

з 22% ВВП у 2022 р. і 25,3% за планом на 2023 р. до 15,1% у 2024 р. Однак обсяг видатків на оборону в 2024 р. не є остаточним і навіть при цьому він усемеро перевищує рівень 2021 р. Очевидно, що у випадку продовження активних бойових дій сума витрат за цим напрямком може переглядатися, що вже мало місце у 2022-2023 роках.

Видатки на громадський порядок і безпеку в 2024 р. плануються на рівні 6,2% ВВП, у той час як в 2022 р. вони досягали 8,5% ВВП. Однак у 2021 р. відносний показник за цією функцією був майже удвічі меншим – 3,2% ВВП.

Очевидним пріоритетом держави, виходячи із змісту проекту бюджету, є виплата відсотків за боргом: у 2024 р. вона має сягнути 5,4% ВВП порівняно з 2,9% у 2021 р. Показово, що навіть у 2022-2023 рр. (в умовах призупинення платежів за зовнішнім боргом) відсоткові платежі поглинали від 3% до 4,3% ВВП бюджетних коштів.

Відносно 2021 р. і воєнних 2022-2023 рр. суттєвих скорочень у вимірі частки ВВП зазнають видатки Державного бюджету на економічну діяльність, охорону здоров'я, освіту, духовний і фізичний розвиток (див. діаграму 1).

Поряд з даними по Державному бюджету, проєкт бюджету на 2024 рік містить і розрахункові показники Зведеного бюджету України, що консолідує показники центрального бюджету, обласних і місцевих бюджетів. Видатки Зведеного бюджету в 2024 р. мають сягнути 48,8% ВВП, що означатиме їх приріст відносно 2021 р. (коли вони становили 34% ВВП), але падіння відносно 2022-2023 років (59% і 63% ВВП). Тобто при продовженні військових дій в Україні цілком очікувано зберігатиметься активна роль держави у перерозподільних процесах.

Дані діаграми 2 вказують на те, що найбільш значущою категорією видатків Зведеного бюджету є видатки на оборону: їх рівень сягне 15,1% ВВП у 2024 р. Видатки на громадський порядок, безпеку і судову владу в 2024 р. будуть третьою за значущістю категорією видатків і складатимуть 6,4% ВВП.

Із сумарного фінансування національної оборони, безпеки і правопорядку (1,69 трлн грн)

на грошове забезпечення та заробітну плату буде спрямовано 63%, на створення, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння й військової техніки – 18,4%, на пально-мастильні матеріали та речове забезпечення – 3,6%, на продукти харчування – 1,8%. У бюджеті 2024 р. вперше передбачено більш-менш значуще фінансування закупівлі дронів – 48,1 млрд грн. та розвитку військових виробництв – 55,8 млрд грн.

Видатки на соціальний захист і забезпечення (включаючи трансферти Пенсійному фонду) в 2024 р. фінансуватимуться на рівні 6,7% ВВП, що точно відповідає показнику 2021 р., але не дотягує до рівня 2022 і 2023 років (8,8% і 7,8% ВВП). З наступного року буде розпочато роботи з трансформації програм соціальної підтримки населення в єдину базову соціальну допомогу на основі уніфікованих критеріїв визначення сукупного доходу сім'ї та її фінансово-майнового стану.

На реалізацію програм та заходів державної політики у справах ветеранів у проєкті бюджету закладаються кошти в сумі 13,6 млрд грн. Зокрема, на забезпечення житлом буде виділено 5,7 млрд, на створення інституту помічника ветерана при переході від військової служби до цивільного життя – 3,8 млрд (15 тис. помічників ветерана), на заходи з ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації військовослужбовців – 2,6 млрд грн.

Помітне місце у складі бюджетних витрат 2024 р. займатимуть відсоткові виплати за державним боргом – 5,4% ВВП. Показово, що такі виплати досягнуть максима-льного рівня для періоду 2021-2024 рр. Основними причинами такого стану є закінчення мораторію на обслуговування зовнішнього боргу і помітне нарощування виплат за внутрішнім боргом (3,3% ВВП у 2024 р. проти 1,9% ВВП у 2021 р.).

Для компенсації зрослих видатків на безпеку і оборону держави Уряд вимушено скорочуватиме реальні обсяги фінансування освіти, охорони здоров'я, економічної діяльності. Так, видатки Зведеного бюджету на освіту буде зменшено з 5,7% ВВП у

2021 р. до 5,2% у 2023 р. і до 5% у 2024 р. В унісон рухатимуться і видатки на охорону здоров'я, обсяг яких зменшиться з 3,7% ВВП у 2021 р. до 3,5% у 2023 р. і до 3% у 2024 р. Скорочення медичних видатків держави під час війни вочевидь ставить перед владою таке питання: чи зможуть державні заклади охорони здоров'я надавати адекватну медичну допомогу пораненим бійцям і цивільним громадянам при мінімальному рівні бюджетного фінансування їх потреб?

Прогнозується, що видатки держави на економічну діяльність буде скорочено з 5,4% ВВП у 2021 і 2023 рр. до 3,1% ВВП у 2024 р. З одного боку, зменшення витрат на будівництво доріг під час війни має об'єктивний характер. Але з іншого боку, зростає тиск щодо створення нових потужностей з виробництва зброї для ЗСУ. Внаслідок варварських атак агресора зростають потреби і у відновленні пошкодженої енергетичної й транспортної інфраструктури. Тому скорочення фінансування економічної діяльності держави не слід трактувати як позитивне явище.

У частині підтримки бізнесу і активізації економічної діяльності проектом бюджету заплановано здійснення часткової компенсації вартості сільсько-господарської техніки вітчизняного виробництва (1 млрд грн); компенсації витрат за розмінування земель сільськогосподарського призначення (2 млрд грн); державного стимулювання створення індустріальних парків (1 млрд грн). На державну підтримку вугільної галузі має бути витрачено 3,8 млрд грн., а на надання грантів для створення або розвитку власного бізнесу – 1,37 млрд грн. За діючими вимогами гранти можуть використовуватись на розвиток переробних підприємств, садівництва, ягідництва та виноградарства, тепличного господарства.

Поряд з цим, планові асигнування Міністерства економіки включають і такі екзотичні програми як «державна підтримка внутрішнього попиту на вітчизняні товари та послуги» (3 млрд грн) або «державна підтримка реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями» (3 млрд грн). Обґрунтування

доцільності чи пояснення механізмів використання бюджетних коштів за цими програмами в матеріалах до проекту бюджету не наводяться. Тому складається враження, що при плануванні витрат міністерства застосували простий принцип – 3 млрд грн на кожен іграшку для пані-міністерки.

Бюджетне фінансування Фонду розвитку підприємництва в наступному році має становити 18 млрд грн. Фонд продовжуватиме реалізувати програми «Доступні кредити 5-7-9 %» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9 %». Від початку війни можливість скористатися цими програмами було поширено на великий бізнес і державні підприємства з метою відбудови зруйнованих основних фондів, було також збільшено максимальну суму одного кредиту до 90 млн грн і до 1 млрд грн для торгівельних мереж.

Наочну картину структурних змін у складі видаткової частини Зведеного бюджету дає обчислення питомої ваги фінансування різних функцій у складі сумарних видатків. Таблиця 1 показує зміну частки бюджетного фінансування різних функцій держави упродовж 2021-2024 років.

З таблиці бачимо, що в Україні радикально зросла частка видатків на оборону, громадський порядок і безпеку, обслуговування державного боргу. Частка фінансування цих функцій у 2024 році має становити 31%, 13% і 11%, відповідно. А в 2021 р. ці частки становили лише 6,9%, 9,5% і 8,5%. Суттєве зростання видатків на обслуговування боргу протирічить здоровому глузду і національним інтересом. Чи доцільно понад 11% бюджету воюючої країни витрачати на виплату відсотків кредиторам держави. Основними причинами такої ситуації є вузькість внутрішнього фінансового ринку, політика високих процентних ставок, впроваджувана НБУ, зорієнтованість на «ринкові» залучення позик під час війни.

Зміна структури видатків бюджету на користь покриття оборонних потреб країни і задоволення апетитів внутрішніх кредиторів компенсувалося зменшенням частки видатків на економічну діяльність (з 16% у 2021 р. до 6,4% у 2024 р.), освіту (з 16,9% до 10,2%),

охорону здоров'я (з 11% до 6,2%), соціальний захист і соціальне забезпечення (з 19,9% до 13,7%).

Пріоритетами бюджетної політики в середньостроковому періоді проголошено відбудову регіонів і територій, що постраждали від збройної агресії, відновлення об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, об'єктів житлового та громадського призначення. З огляду на це, в 2024 році у складі спеціального фонду Державного бюджету продовжуватиме функціонувати Фонд ліквідації наслідків збройної агресії. Кошти фонду використовуються на відновлення пошкоджених об'єктів житлового та громадського призначення; будівництво громадських будинків та споруд, захисних споруд цивільного захисту та військових об'єктів; будівництво об'єктів інфраструктури; інженерно-технічні заходи із захисту критичної інфраструктури; компенсації за знищені / пошкоджені об'єкти житлового призначення.

З 2024 р. передбачається модифікувати процедури прийняття рішень про виділення коштів з цього фонду (ст. 28 проекту закону). Відтепер кожне таке рішення має прийматися Кабінетом Міністрів України за погодженням з Бюджетним комітетом Верховної Ради.

Бюджетні асигнування Фонду ліквідації наслідків збройної агресії становили 35,5 млрд грн у 2023 р., а на 2024 р. їх точна величина є невідомою, оскільки вони будуть розподілені між Резервним фондом бюджету (44,8 млрд грн) та субвенціями на відновлення місцевим бюджетам (9,4 млрд грн). Крім того, міжнародна допомога на відбудову України за певними програмами буде зараховуватися до цього фонду.

Деякі експерти висловлюють застереження щодо ручного режиму розподілу коштів на відбудову критичної інфраструктури з Резервного фонду, на відміну від діючих практик Фонду ліквідації наслідків збройної агресії, де було напрацьовано ефективні процедури відбору проектів при забезпеченні їх прозорості.

Реагуючи на таку критику, влада почала опрацьовувати питання створення

Національного фонду відновлення як постійно діючого інституту з фінансовою підтримкою з Резервного фонду бюджету. З цією метою готується законопроект щодо внесення змін до статті 24 Бюджетного кодексу, які мають забезпечити гармонізацію різних джерел фінансування відбудови України в одному фонді і використання найкращих практик фінансування пріоритетних проектів.

У руслі таких змін зазнав скорочень і планований бюджет Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури (при Мінінфраструктури України), який буде зменшено до 35 млрд грн. у 2024 р. з 60,8 млрд у 2023 р. При цьому 23 млрд грн із вказаних 35 млрд має бути витрачено на обслуговування минулих боргів агенства. А найбільш суттєвими інвестиційними видатками агенства в 2024 р. стануть «розвиток автомагістралей та реформа дорожнього сектору» (7,9 млрд грн) та «реалізація проектів щодо відновлення інфраструктури за програмою «Підтримка швидкого відновлення України» (3,2 млрд грн).

Не зважаючи на певне гальмування державного фінансування програм з відбудови інфраструктури і громадських споруд у 2024 р., до позитивів проекту бюджету варто віднести давно очікувану інтенсифікацію зусиль із розвитку українського військово-оборонного комплексу. Так, бюджетне фінансування програми «виконання державних цільових програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, розроблення і впровадження нових технологій, нарощування виробничих потужностей для виготовлення продукції оборонного призначення» має збільшитися з 7,7 млрд грн у 2023 р. до 55,8 млрд грн у 2024 р. Хоча дана сума і не є значною, порівняно з поточними потребами ЗСУ, позитивним зрушенням слід вважати остаточне усвідомлення необхідності наявності адекватного внутрішнього виробництва зброї для боротьби з агресором. У цьому контексті варто згадати і обсяги військової допомоги Україні від держав-союзниць – з 24.01.2022 до 01.08.2024 за вартістю вони досягли 95 млрд євро.

Таким чином, окреслені зміни обсягів і структури видатків бюджету в 2024 році відображають як об'єктивно обумовлені трансформації економічного і соціального середовища України під час війни, так і суб'єктивні прорахунки та досягнення учасників бюджетного процесу. У ході подальшого опрацювання проекту бюджету важливо забезпечити злагодженість роботи всіх ланок державного апарату та їх націленість на здобуття перемоги над ворогом, посилення національної економіки та збереження людського капіталу і соціальної стабільності в країні (https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/578240_byudzhet2024_yakih_zmin_ochikuvati.html). – 2023. – 06.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Болешук, перший заступник голови Тернопільської обласної ради

І ще раз про “військовий” і “невійськовий” ПДФО

Уже незабаром Верховна Рада України розглядатиме зміни до бюджетного законодавства та прийматиме в цілому Державний бюджет України на 2024 рік. Найбільш дискусійними залишаються норми, які заберуть так звані “військовий” ПДФО із місцевих бюджетів до спеціального фонду держбюджету. Вчора бюджетний комітет уже погодив цей законопроект до другого читання. Дива не сталось – “військовий” ПДФО таки повністю заберуть із місцевих бюджетів. Натомість народні обранці прийняли рішення, що реверсні дотації не забиратимуть із громад. Але це добра новина для так званих “багатих” громад, а на Тернопільщині, згідно з розрахунками Мінфіну, таких лише 4 громади – Тернопільська, Великобірківська, Трибухівська і Байковецька.

Поки народні обранці ще остаточно не затвердили ці зміни, висловлю ще раз свої думки на цю тему, про які писав у своєму попередньому блозі.

Чому це питання є таким важливим? Бо, на мою думку, місцеве самоврядування повинно

бути тією основою, на якій ми будуватимемо правову європейську Україну, яка у найближчому майбутньому стане рівноправним членом Європейського Співтовариства. А без фінансових ресурсів місцеве самоврядування не зможе зберегти свою спроможність.

Війна в Україні не лише змінила все, але й змусила нас зупинити багато процесів і реформ, які нам вдалося реалізувати до повномасштабного вторгнення. Однією з таких реформ стала реформа адміністративно-територіального управління та децентралізації, яка вважається однією з найуспішніших за три десятки років незалежності України. Саме завдяки їй, органи місцевого самоврядування отримали додаткові повноваження і фінансові ресурси, які дали відчутний поштовх розвитковим процесам на рівні громад.

Громади перестали залежати від забаганок чи поганого настрою чиновників в Києві і почали займатись стратегічним плануванням та благоустроєм за рахунок податків, які сплачують мешканці цих громад.

Але потім до нас прийшла повномасштабна війна і про благоустрій доводиться забувати. Або принаймні максимально скоротити видатки на нього. Повторюсь, але нам дійсно потрібно обмежувати видатки з місцевих бюджетів на проекти і заходи, які можуть почекати до Перемоги. Для цього Парламент спільно з Кабінетом Міністрів України мали б напрацювати такі зміни до бюджетного законодавства, які б чітко встановили “правила гри” під час воєнного стану. І не лише для органів місцевого самоврядування, але й для всіх органів влади, які розпоряджаються бюджетними коштами. Кожен керівник органу влади повинен чітко знати і розуміти, на що йому можна і не можна витратити бюджетні кошти, а не керуватись під час прийняття рішень якимись моральними переконаннями чи суспільним тиском.

Чи правильною є ініціатива Уряду повністю забрати “військовий” ПДФО із місцевих бюджетів? Моя позиція дуже проста і зрозуміла. Якщо в державі не вистачає коштів для належного забезпечення Збройних Сил України, то Уряд і Верховна Рада мають

повне право їх звідкись забрати. Бо наша Перемога – це зараз найважливіше питання для України. Фінансових ресурсів нам постійно не вистачатиме, бо воювати – це дуже дорого, а в умовах війни – економічні процеси дуже слабо розвиваються. Тому перерозподіл “військового” ПДФО із місцевих бюджетів до державного виглядає виваженою та адекватною оцінкою фінансової спроможності держави. Але...

Така ініціатива Уряду може поставити у дуже скрутне становище ті громади, які і до повномасштабного вторгнення сильно залежали саме від “військового” ПДФО. Ці громади залишаться на межі виживання, адже перестануть отримувати не лише додаткові надходження від “військового” ПДФО, а взагалі не матимуть доходів від цього податку. А як тоді утримувати господарку в цих громадах? Як готуватись до зимового періоду чи підтримувати житлово-комунальне господарство?

Так, урядовий законопроект щодо “військового” ПДФО є дуже категоричним. Мені видається, що забравши повністю “військовий” ПДФО із місцевих бюджетів, ми не вирішимо всіх проблем, а лише максимально звузимо можливості громад підтримувати збройні формування Сил оборони України. І ті, хто завдяки зростанню надходжень від “військового” ПДФО, максимально допомагав нашим бійцям, не зможуть більше цього робити. Тому частину цього податку таки варто залишити у місцевих бюджетах. Принаймні ту частину, яка була в цих громадах до повномасштабного вторгнення. Таким чином нам вдасться зберегти бюджети тих громад, які залежали від “військового” ПДФО і до війни, а також не позбавимо можливості місцевого самоврядування долучатись до підтримки нашої армії.

Важливо пам'ятати, що ПДФО мусить залишатись бюджетоутворюючим для громад. Просто ми повинні займатись глибшими економічними процесами – працювати над залученням як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій, щоб реальний ПДФО надходив не лише із зарплат військовослужбовців, яким ми і так багато чим зобов'язані.

Вірю, що в сесійній залі Парламенту ще будуть спроби знайти компромісне рішення,

яке не лише посилить нашу обороноздатність, але й дасть можливість не відступити від поступального руху у напрямку зміцнення місцевого самоврядування (https://lb.ua/blog/volodymyr_boleshchuk/578258_i_shche_raz_pro_vijskoviy_i.html). – 2023. – 06.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Віктор Круглов, генеральний директор видавництва "Ранок"

Завжди відкриті, завжди без гостей: чому українці втрачають інтерес до бібліотек?

У всі часи бібліотеки вважалися важливими інституціями для розвитку культури та освіти, забезпечуючи вільний доступ до інформації. Проте нині, в Україні, спостерігається зниження показників відвідуваності бібліотек. У європейських країнах навпаки – черги з відвідувачів.

То що ж не так із сучасними «аптеками для душі» та, як вдихнути нове життя в бібліотеки? Дослідницька агенція Info Sapiens оприлюднила невтїшні дані опитування, яке було проведено на замовлення Українського інституту книги. Виявилось, що 88% українців ніколи або майже ніколи не беруть книжок у бібліотеках. У Франції показник відвідуваності бібліотек дорівнює 73%. Здавалося б, цілком логічно, що цифрова трансформація, розвиток технологій, онлайн доступ до різноманітних ресурсів поступово витісняє бібліотечну книгу. Виникає питання: а чи потрібні бібліотеки в сучасному світі та які їхні функції наразі?

Зазначу вкотре, бібліотеки є невід'ємною частиною культурного та освітнього життя суспільства, і їх функціонування надважливе для забезпечення доступу до знань, культурних цінностей та освіти. А книга – є зброєю, і ця зброя сьогодні теж вирішує майбутнє нашої країни. Нині українські бібліотеки недоотримують фінансування від громад, відтак не поповнюються бібліотечні фонди, що сприяє поступовому їх занепаду. Це вірний шлях до культурного програшу. Чому? Бо водночас наш ворог – росіяни – активно насаджують

своє культурне мислення та пропагандистські наративи на тимчасово окупованих територіях. І роблять це з допомогою бібліотек. Мільйони рублів міністерство культури російської федерації витрачає на закупівлю та поширення російських книжок серед українського населення півдня та сходу на окупованих територіях.

Підтримка та розвиток бібліотечних фондів в Україні має стати державним інтересом та бути сталою, аби повернути читачів до тенденції відвідування книгозбірень. Окрім змін в споживацьких звичках, важливо також відзначити, що книги, які знаходяться у бібліотеках, часто не відповідають інтересам та потребам сучасної аудиторії. Основна їх частина складається переважно зі старих видань і класичних творів, видань російською мовою, а сучасних книг на полицях не спостерігається. Питання реформи бібліотечної галузі регулярно обговорюється проте воно рідко висвічується в профільних відомствах і досі залишається невирішеним у діяльності професійної бібліотечної спільноти. Хоча була розроблена стратегія розвитку бібліотек України до 2025 року, вона досі не була впроваджена на практиці, і новий «Закон про бібліотеки і бібліотечну справу» не отримав затвердження. Попри фінансову скруту в країні, не варто сумніватися в роботі бібліотек та соромитися підтримувати їх функціонування. Бібліотеки мають орієнтуватися на різну аудиторію від дошкільнят до людей похилого віку, забезпечуючи вільний доступ до різноманіття книг.

Проблема підтримки як культурної галузі в цілому, так і бібліотек зокрема бере свій початок ще з початку становлення незалежності України. Нині ця проблема потребує комплексного вирішення. В умовах сьогодення, бібліотеки можуть брати на себе й інші різні функції. До прикладу, стати центрами розвитку громад. На цьому наголошує виконавча директорка Благодійного Фонду «Бібліотечна країна», членкиня правління ГО «Мережа захисту національних інтересів «АНТС» Люсьєна Шум, зазначаючи, що бібліотеки – це вагомий рушій економічного розвитку громади. У світі вже є багато досліджень, які доводять що бібліотеки

впливають на кількість робочих місць в громаді, на загальний рівень розвитку, на відкриття малих підприємств. У довгостроковій перспективі це сприяє підвищенню економічної спроможності громади. На початку липня 2023 року в Великій Британії було оприлюднене дослідження щодо діяльності локальних бібліотек. Та от, бібліотеки Англії надають безкоштовних послуг для читачів щонайменше на 3,4 мільярда фунтів стерлінга щорічно. Утримання бібліотеки окуповується в шестикратному розмірі. Надаючи безкоштовні послуги, бібліотеки впливають на соціальний капітал, примножуючи економічні прибутки громади.

Разом з тим, аби залучати читачів, бібліотеки мають змінювати формати роботи. Найважче дається робота з молоддю, тому важливо вивчити запити молодого покоління, зазначає Люсьєна Шум. Є багато прикладів бібліотек, що пропонують різні активності: користування цікавими гаджетами, до прикладу, окулярами віртуальної реальності, участь в тихих вечірках та квартирниках, кулінарних майстер-класах подібні до тих, що практикують в канадських бібліотеках та багато іншого. Усе це видозмінює ставлення до бібліотек, а цікаві активності заохочують ширшу аудиторію до їх відвідування.

Тож, щоб зробити бібліотеки привабливішими для українців, потрібно внести зміни у їх фінансування, структуру та роботу. І лише за цих умов книгозховища стануть не лише місцем для читання, але й центрами культурної активності й навчання, та будуть впливати на розвиток суспільства (https://lb.ua/blog/victor_kruglov/578268_zavzhdi_vidkriti_z_avzhdi_bez_gostey.html). – 2023. – 06.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Оксана Заболотна, аналітикиня Центру спільних дій

Справедливий суд для військових. Чи зможе законопроект про військову юстицію впоратися із завданням?

Чи потрібно створювати окремий суд для військовослужбовців? Це питання вже якийсь час обговорюється в українському інформаційному просторі. Насправді в Україні вже була система військових судів та прокурорів. Її скасували в 2010 році. Тоді це обґрунтували зменшенням чисельності війська. У вересні 2023 року народна депутатка Людмила Буймістер зареєструвала в Раді законопроект, який має закласти правову базу для побудови та функціонування військової юстиції України.

Пропонується створити спеціальну систему органів: військові поліцію, контррозвідку, прокуратуру, адвокатуру та спеціальний суд. Ці структури мали б розглядати військові злочини, вчинені під час служби. Наприклад, якщо військовослужбовець відмовиться виконувати наказ начальника чи самовільно залишить військову частину. Але якщо військовий щось порушив у цивільному житті, він відповідатиме перед законом у звичному порядку.

Військові злочини не варто плутати з воєнними. Останні стосуються порядку введення війни, як от знущання над цивільним населенням чи умисні удари по місцях надання гуманітарної допомоги.

Чи справді необхідні органи військової юстиції?

Окрема система військової юстиції може начебто краще забезпечити право на справедливий суд. Тоді справи військовослужбовців розглядатимуться швидше і без затягування, бо вдалося б уникнути багатьох процедурних моментів. Але в наших реаліях все може бути зовсім навпаки. Військова система більш закрита, ніж цивільна. Судді-військовослужбовці можуть бути підпорядковані командуванню чи піддаватися їхньому авторитету. У такому випадку рядовому солдатіві буде важче себе захистити.

Основним пунктом у законодавчій ініціативі про військову юстицію є створення військових судів. Розглядати справи і виносити вироки там мають військовослужбовці, а не цивільні судді. Очікується, що вони краще розуміють специфіку військових звичаїв, адже мають досвід проходження службових процедур. Крім того, військові судді є більш

вузькими спеціалістами у сфері військового кримінального права. Цивільні суди не завжди мають таку практику.

Оскільки зараз питання є нагальним і стосується військових – значної частини нашого суспільства – тоді це вимагає чималої кількості суддів. Ймовірно, відповідних спеціалістів може забракнути. В Україні і так є проблема із впровадженням судової реформи: зараз не вистачає третини суддів. Можливо, замість того, щоб створювати додаткові військові суди, нам краще сконцентруватися на вирішенні наявних проблем судової системи. До того ж, впровадження судової реформи є однією з вимог для вступу в ЄС.

Для облаштування значної кількості судів потрібне значне фінансування. Навіть якщо під час воєнного стану структури працюватимуть на повну, після війни суди можуть простоювати. Закрити їх буде не так просто, бо за законом треба перевести суддів-військовослужбовців на рівноцінні посади. Немає гарантій, що їм вистачить компетенцій і вони зможуть адаптуватися до роботи цивільних судів.

Цивільним органам створюють військові аналоги. А чи треба?

Законопроект пропонує створити низку військових правоохоронних органів. Серед них військова поліція. Вона зокрема має виявляти та попереджувати злочини, а також розслідувати їх. Але здійснювати свою правоохоронну діяльність вона повинна у координації з Міноборони, хоча у повноваження військової поліції входить контроль за дотриманням законності у міністерстві. Це створює конфлікт інтересів. Таким чином формується замкнена система, де Міністерство оборони фактично контролює саме себе.

Зараз функції військової контррозвідки виконує СБУ – законопроект пропонує залишити органу ці повноваження. А от у Держбюро розслідувань хочуть забрати повноваження досудового розслідування й передати їх спеціально створеному органу. Доцільність такої передачі нічим не обґрунтована. Немає вичерпних пояснень і щодо виокремлення військової адвокатури. Її відділення може призвести до обмеження права

військовослужбовців на правову допомогу чи вибір адвоката.

Військова прокуратура раніше в Україні вже існувала, але у 2021 році її ліквідували. Зараз відомство у поданому законопроекті пропонують відновити. Його очолити має військовий прокурор – заступник генпрокурора. Але насправді створення цієї вертикалі влади не є конче необхідним, адже функції, які б мали передати військовій прокуратурі, уже виконує Офіс генпрокурора. Існує думка, що навпаки на цивільні органи важче вплинути, ніж на військові. Адже органи, сформовані за мирних умов, є більш усталеними: їх створювали з урахуванням механізмів, які мають унеможливити зловживання. А у військових структурах через закритість органів не завжди повною мірою вдається дотримуватися справедливості покарання.

Зрештою, військова юстиція у разі її запровадження стане частиною системи влади і матиме спільні недоліки. Наївно сподіватися, що її введення одразу значно покращить забезпечення прав військовослужбовців. Тим більше, у чинній редакції немає механізму регулярного аналізу ефективності військових органів юстиції – без цього взагалі марно чекати справедливості. Моніторинг роботи інституцій слід передбачити, щоб запобігти порушенням та мати змогу вдосконалювати їхню роботу.

То як бути?

Впровадження системи військової юстиції є справді дуже актуальним. І зважаючи на активне обговорення в інформаційному полі, на це існує запит. Проте ми не повинні запроваджувати військову юстицію терміново будь-якою ціною. Чинний законопроект надто поверховий і потребує допрацювання. Наявність конфлікту інтересів недопустима, має бути запроваджений механізм перевірки роботи органів військової юстиції.

Автори ініціативи мають подумати й про повоєнні часи, адже щоб зараз структура була продуктивною, треба набрати велику кількість військових суддів. Їх може бути не просто інтегрувати в цивільні суди.

Важливо, щоб система військової юстиції стала ефективним інструментом

відстоювання прав військових, засудження воєнних злочинців. Але в перспективі вона може втратити функціонал і має шанси стати фінансовим якорем для державного бюджету. У разі впровадження військової юстиції влада має розробити механізми, щоб запобігти цьому й багатьом іншим ризикам (https://censor.net/ua/blogs/3447348/spravedliviyi_sud_dlya_vyiskovih_chi_zmoje_zakonoprokt_pro_vyiskovu_yustitsyu_vporatisya_z_zavdanniyam). – 2023. – 04.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції "Слуга народу"

300+ мільярдів гривень на сектор безпеки і оборони, компенсації за проведені за власні кошти ремонт, спрощення списання військового майна – детально про усі прийняті у парламенті закони 5-6 жовтня

5 жовтня:

1.Законом 10063, прийнятим в цілому, надали право на компенсацію за вже проведений за власні кошти ремонт пошкодженої агресором житлової нерухомості.

2.Законом 10039, прийнятим в цілому, спростили списання військового майна (крім зброї) під час дії воєнного стану, в т.ч. командиром в/ч за поданням відповідної комісії вартістю за одиницю або за одним актом до 1,7 млн грн без затверджень та погоджень з посадовими особами вищих рівнів, а також з правом командира ініціювати розслідування причин та обставин втрати або знищення майна.

3.Законопроектом 6393-д, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували механізми унеможливлення жорстокого поводження з дитиною, в тому числі булінгу (цькування) в закладах освіти, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку дітей, культури та інших дитячих колективах.

4.Законопроектом 9666, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували скасувати законодавче обмеження

розподілу чисельності Держспецзв'язку на військовослужбовців та цивільних в межах загальної чисельності 7500 осіб.

5.Законопроект 9088, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували доповнити найменування посади, відповідальної за перебування затриманих, вказівкою на обов'язок забезпечення дотримання прав затриманих, передбачити призначення таких посадових осіб (крім слідчих або дізнавачів) в органі, до складу якого входить підрозділ органу досудового розслідування, а також визначити перелік обов'язків службових осіб, відповідальних за перебування та забезпечення прав взятих під варту осіб у місцях попереднього ув'язнення.

6 жовтня:

6.Законом 10038, прийнятим в цілому, спрямували 303 млрд грн на потреби оборони, в т.ч. +196 млрд грн ЗСУ, +40 млрд грн Нацгвардії, +20 млрд грн Держприкордонслужби, +19 млрд грн Нацполіції, +13 млрд грн на закупівлі та модернізації військової техніки та озброєння ЗСУ, +4,4 млрд грн Мінстратегпрому на виробництво в Україні зброї та боєприпасів, +4 млрд грн СБУ, +2,5 млрд грн ГУР МО, +2 млрд грн служби транспорту МО, + 570 млн грн Держспецзв'язку, + 500 млн грн СЗР, + 230 млн грн УДО, +151 млн грн на винагороди курсантам системи МВС. Інші додаткові видатки спрямовуються: +16,5 млрд грн на допомогу ВПО, +6 млрд грн на «швидке відновлення», + 1,2 млрд грн МЗС на дипустанови Глобального Півдня та супровід судових справ проти росії, + 553 млн грн на шкільні підручники. Джерелами покриття додаткових видатків є збільшення доходів на 26 млрд грн та дефіциту бюджету на 290 млрд грн, а також зменшення видатків на 11 млрд грн.

За ці два дні опозиція почала застосовувати поправочний спам. Голова Бюджетного Комітету Роксолана Підласа вимушена була 5 жовтня провести на трибуні рекордний за всю історію час розгляду звичайних (не конституційних) проектів без перериву – понад 10 годин при розгляді поправок до 10038.

А 6 жовтня опозиція заблокувала прийняття змін до Бюджетного кодексу щодо спрямування

військового ПДФО обсягом близько 100 млрд грн на дрони та боєприпаси для військових і ситуація із парламентською обструкцією повторюється знову (https://censor.net/ua/blogs/3447931/300_milyardiv_gryven_na_sektor_bezpeky_i_oborony_kompensatsiyi_za_provedeni_za_vlasni_koshty_remonty). – 2023. – 06.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павло Левчук, лінгвіст, науковий працівник Інституту славістики Польської академії наук

Українська для іноземців, або чому Європі ми не потрібні

Все частіше з уст представників Міністерства освіти і науки України та Міністерства закордонних справ України можна почути інформацію про просування української мови на міжнародній арені. Тема досить цікава, важлива та актуальна. Думаю, що про це треба було говорити вже дуже давно, однак російська агресія ввела свої корективи і тепер нарешті ми можемо про це поговорити. Однак, на мою думку всі ці розмови закінчуються дуже невдало, бракує єдиного інструмента, який однозначно став би на захисті української мови в світі, а отже її промоції на міжнародній арені. Таким інструментом є сертифікація української мови як іноземної. Зауважимо, що величезна кількість європейських країн мають таку систему сертифікації на різні рівні. Систему сертифікації згідно з європейськими стандартами має також і держава-агресор. Хтось може сказати, що це досить дивно, але їх мовознавці розуміють важливість власної мови в світі і знають алгоритми, за допомогою яких можливо отримати бажану зацікавленість власною мовою.

Що ж не так з Україною?

Єдиним іспитом, котрим Україна може похвалитися є іспит на визначення рівня мови для осіб, які прагнуть набути українське громадянство. Це досить важливий іспит, який безпосередньо пов'язаний із політичним

аспектом та державною міграційною політикою. Однак питання полягає в іншому – наскільки запропонований тест відповідає дійсному європейському рівню? В програмі Суспільні Новини від 25 квітня 2023 року член Національної комісії зі стандартів державної мови Данута Мазурик говорить про те, що цей іспит відповідає загальноєвропейському рівню B1, а, отже, що такий комплексний іспит створено за дотриманням норм і стандартів ЄС, а його проведення та оцінювання корелює з міжнародними правилами організації. Так нам пробують цю інформацію подати...

Давайте спробуємо в цьому розібратися разом. Щоб порівняти українську пропозицію, пропоную подивитися на польську систему сертифікації, адже польська мова є найбільшою слов'янською мовою в Європейському Союзі, та заразом із тим (так само, українська) є флексійною мовою, оскільки має сім відмінків. Разом із польською під такі параметри потрапляє чеська мова. І в врешті-решт, якби нам не хотілося б цього, але треба подивитися, що пропонує держава-агресор, адже вмінню дбати про власну мову в них ще треба повчитися, і це без сумніву показує, що Україна має сильного ворога у мовній сфері. Пропоную порівняти зразки завдань, оцінювання рівня володіння української мови, саме у системі сертифікації інших слов'янських мов. Всі ці мови (маю надію, що російська теж належатиме до цієї групи) можна назвати мовами рідше вживаними, ніж класичними іноземним. Тестові завдання для української мови теоретично є, але практично їх немає. Проблема в тому, що я вже більше місяця пробую перейти за покликанням на вебресурси Національної комісії зі стандартів державної мови, але вони чомусь недоступні. Я досить давно займаюся сертифікацією польської мови як іноземної, але якось не пам'ятаю, що подібна ситуація мала місце зі сторінкою польської державної комісії з сертифікації польської мови як іноземної, ні за часів, коли її очолював відомий професор Владислав Мьодунка, ні за часів, коли її очолює професор Вальдемар Мартинюк. В цьому місці наголошую, що відповідну комісію у Польщі очолює авторитетний професор, тобто людина,

яка має у суспільстві та мовознавчих колах великий авторитет. Про це теж варто пам'ятати! За часів їхнього головування сторінка діяла постійно, її робота не координувалася в ручному режимі і втаємниченні діяльності такого поважного органу ніколи не було варіантом роботи в царині інформаційної політики. Чомусь в Україні можна ігнорувати цю справу, що, на моє переконання, досить негативно впливає на бачення цілої системи ставлення до мови не тільки державних службовців, але й мовознавців, які, обираючи для себе такий життєвий шлях, мали би пам'ятати про необхідність піклуватися про державну мову. Виходячи з вище сказаного, теоретично ми можемо зараз порівняти лексичне і граматичне наповнення, однак тут теж невдача: відсутність державних стандартів із української мови як державної та з української мови як іноземної. Це теж велика проблема, тому що постає питання, на підставі яких нормативно-правових актів, лінгвістичних досліджень щодо частотності вживання окреслених граматичних частин мови, граматичних структур, лексичних одиниць тощо добирається даний тест практично неможливо перевірити. Поляки сказали б wolna amerykanka (що означає – якщо ніхто не знає правил гри чи поведінки, значить всі мають рівні шанси). Тому можна лише на слово вірити Національній комісії та її членам, що даний тест відповідає європейським стандартам, що на тлі повної відсутності вже згаданих документів, є сумнівним.

Наступним кроком є порівняння формальних відповідностей, хоча б часу на виконання цих завдань. Якщо подивимося на стандарти різних країн, то на даний рівень, який озвучила член Комісії Данута Мазурик, є відповідним рівнем B1.

Давайте перевіримо відповідність завданням у інших мовах у таких частинах як аудіювання, розуміння написаного тексту, письмо та мовлення. Окремі країни також запроваджують додаткову частину тестування граматичної компетенції.

Польська мова як іноземна на рівень B1 на аудіювання передбачає до 30 хвилин, чеська мова – 30-35, російська – 30 хвилин.

На практиці, кількість завдань та їхня складність, є досить подібними між собою, адже вони створені на підставі загальних європейських стандартів і в цьому немає нічого дивного, що вони подібні в усіх трьох системах сертифікації. Між кожною частиною має відбуватися мінімум 15 хвилин перерви, що є абсолютно логічним і потрібним кроком, особливо для тих, хто хоч раз у своєму житті складав подібний іспит, адже екзаменові повинні відпочити після першої частини і вже з новими силами йти далі. Постійно знаходитись в стресовій ситуації є досить некомфортно для екзаменованих, однак в українській сертифікації, Національна комісія про це забула, оскільки читання та аудіювання поєднані в одну частину, яка триває годину і відбувається без перерви. У будь-якому разі, на сторінці, де можна зареєструватися, і де можна знайти опис іспиту доступна лише така інформація. Не вдається іноземцям, які так люблять українську мову, перевести подих між іспитовими частинами, треба буде працювати далі і робити це максимально оперативно.

А що ж тоді з читанням в інших системах сертифікації? Польська система пропонує 40 хвилин, чеська та російська по 50 хв. Якщо додати час на виконання обох частин, то вийде що нам найменше бракує до європейських стандартів 10 хвилин, або навіть 20-25 хвилин. Постає логічне запитання: якщо це ще не критична різниця, адже кожна країна має право встановлювати власні частини, то чому всі країни-члени на виконання цих завдань пропонують, окрім перерви, ще і більше часу на виконання цих завдань?

Досить дискусійним є питання тестування граматичної компетенції, адже тестування вміння правильно вжити граматичні форми в запропонованих реченнях, трансформація речень і так далі є досить важливою для флексійних мов. Отже, така частина є присутня в системі сертифікації польської та російської, але відсутня така частина, наприклад, у чеській сертифікації на рівні B1, але вже є від рівня B2. Можливо, тому українські розробники іспитового стандарту відмовилися від цієї частини, однак, якщо чеська мова має

окреслений правовий та справжній статус у своїй державі, їй нічого не загрожує, то з українською мовою ситуація виглядає дещо інакше. Отже, в цій конкретній ситуації варто було б подумати над іспитом, котрий запропонували польські та російські дослідники, адже використання відповідних частин мови, відмінків не є таким самим в кожній слов'янській мові, а значить ця частина, яка в польській системі займає 40 хвилин, у російській – 60 (там ще є лексичний компонент), є питанням до Національної комісії – чому такого компоненту немає в українській системі? Я не думаю, що мова, що досить часто українськими мовознавцями називається багатостраждальною, яка витерпіла досить багато і була заборонена тощо, при підтвердженні рівня володіння нею повинна відмовитися від цього компоненту? У варіантах вимог до рівнів, котрі розроблялись як у Києві, так і у Львові, граматичний каталог, який колись пропонували між іншим і теперішні члени Комісії, граматичний компонент займає досить велику частину... Чому так само не відтворено у реальному тестовому завданні? Я розумію, що це сильно збільшувало би і обсяг роботи, і потім ускладнювало перевірку, але тестування мови є гордістю за власну мову та її промоцією, її безпекою, бажанням, щоб про неї говорили у всьому світі.

Наступною частиною, про яку варто було б досить детально поговорити, є письмо. Українські розробники пропонують на виконання двох завдань АЖ 40 хвилин! Оскільки ми не знаємо, які завдання пропонуються, важко їх порівняти до стандартів інших країн, однак напевно можна сказати одне – набирати на клавіатурі, де є кирилиця для людей, котрі раніше вживали латинський алфавіт, є досить складним. Отже, потрібно задати логічне питання – а що тестується: вміння мовних компетенцій чи вміння швидко набирати текст на клавіатурі? Це створює додаткові проблеми для тих, хто складає іспит із української.

Давайте подивимося на час виконання: польська система пропонує 75 хвилин, тобто майже вдвічі більше ніж запропонований Україною компонент іспиту. Чеська та російська пропозиція – 60 хвилин. У підсумку,

українська пропозиція знову дає менше часу – від 20 до навіть 35 хвилин, в порівнянні з іншими системами. Як державний екзаменатор польської системи сертифікації, можу з впевненістю сказати, що декому бракує цього часу на написання 200 слів іноземною мовою. Звичайно, дехто користується чернеткою, переписує текст, це теж займає певний час, але при оцінюванні звертаємо увагу на правильність написання слів польською мовою, і хоча в більшості випадків ця проблема стає менш актуальною, тому що люди загалом пишуть від руки досить мало, у будь-якому разі менше ніж колись, то все одно така навичка мусить бути присутньою.

Остання частина – усний іспит. Здавалося б за кількістю хвилин досить нагадує усі порівнювані стандарти у інших мовах, якби не одна маленька деталь – екзаменовані, які хочуть підтвердити знання української мови говорять із комп'ютером, а, правильніше, звертаються до залізничця. В українському суспільстві комп'ютер відіграє роль співрозмовника. Мені дуже цікаво подивитися як виглядає діалог між комп'ютером та екзаменованим, адже в усіх інших системах сертифікації відбувається прямий діалог з екзаменатором. Українці – це не комп'ютери, це живі люди, котрі можуть не зрозуміти слів іноземця, можуть відповісти інакше, ніж думає той, хто відповідну розмову записує. Шкода, що українські екзаменатори про це не подумали, ну але ж так приймають іспити в Європі, а Україна туди тільки йде, і судячи з того, як написаний іспит, похід в Європу, ну принаймні у мовному питанні, мабуть скасовується ...

Не менше подиву викликає оцінювання такого іспиту, якщо всі країни хочуть, щоб особи, які складають екзамен мали мінімум 50% правильних відповідей з кожної частини, то в Україні сумують по 25% із правильних відповідей з кожної частини, і з цього треба набрати 50% + 1. Ситуація досить цікава, в будь-якому разі невідома європейській системі сертифікації, адже успішний іспит – це складений іспит із усіх частин не по 25% а по 50%. У підсумку треба поставити лише одне питання – чому в українському іспиті

всі частини значно коротші ніж ті, котрі використовують у інших країнах? Чому в жодній частині український іспит не пропонує більшої кількості хвилин на виконання даних завдань? В чому проблема? Можливо, проблема в тому, що ніхто не дивився як виглядають європейські стандарти, адже лексичне та граматичне наповнення цих частин і далі залишається певною таємницею, хоча у всіх інших системах їх можна без проблем перевірити за допомогою інтернету. Чомусь автори завдань не бажають, щоб ті, хто складатиме іспит із української, завчасно з ними ознайомились. Це логічно створює питання щодо відкритості іспитових стандартів української мови.

Що ж не так з цілою системою сертифікації? Чи будуть дійсно іноземці складати українську мову? Ті, хто бажають отримати громадянство, безумовно, але польську, чеську та інші мови складають не лише для цього. Є ще і інші підстави, котрі поки що для знавців української мови абсолютно недоступні. Питання про те, коли такий стан речей зміниться залишається відкритим.

Відомий польський дидактик польської та німецької мов як іноземних, професор Пшемислав Гембаль, про вплив сертифікації згідно стандартів ЄС на польську мову говорив так: «це зумовило нову еру підручників, а також потребу використання всіх інноваційних методів викладання сучасних іноземних мов в дидактиці польської мови як іноземної».

В Україні нова ера підручників так і не настала. Думаю, що ми всі розуміємо причину... Де ж та Європа для української мови? І коли ми її побачимо... (https://lb.ua/blog/pavlo_levchuk/578622_ukrainska_inozemtsiv_abo_chomu.html). – 2023. – 09.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В. Гетьмана

Прогноз економічного зростання до 2025 року вселяє оптимізм

Економічна ситуація

На минулому тижні Світовий банк покращив свій прогноз щодо зростання української економіки. Згідно з оновленим прогнозом зростання реального ВВП України у 2023 р. та 2024 р. очікується на рівні 3.5% та 4% відповідно, що на 1.5 та 0.5 в.п. вище оцінок середини 2023 р. Згідно з оцінками Світового банку основними ризиками для України залишаються безпека, руйнування інфраструктури та логістики, зростання цін на енергоносії. Водночас підтриманню відновлення сприяють стабільніше електропостачання, збільшення державних витрат, велика зовнішня допомога та вищий, ніж очікувалося, урожай. Основним припущенням прогнозу залишається тривалість активної фази бойових дій. Згідно з базовим сценарієм суттєве зменшення безпекових ризиків передбачається з II половини 2024 р. Як наслідок економічне зростання за підсумками 2025 р. очікується на рівні 6.5%.

Також була опублікована інформація про те, що у разі вступу України до ЄС, вона може отримати з бюджету ЄС близько 186 млрд євро впродовж перших семи років членства. Левова частка (96 млрд євро) цих коштів мала би бути спрямована на субсидії для с/г, решта на «підтягування» інфраструктури до середнього рівня серед країн членів. Хоча зазначені цифри видаються значними, фінансові потреби України у відбудові є значно суттєвішими. За останніми оцінками в рамках проекту оцінки пошкодження інфраструктури та економічних збитків спричинених агресією рф «Росія заплатить» загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення росії, зросла до 151 млрд дол США (з яких інфраструктура 37 млрд дол США). Ця сума вже співставна з потенційними надходженнями завдяки вступу до ЄС, але потрібна значно раніше ніж впродовж семи років після вступу.

Успішні атаки на місця базування чорноморського флоту рф у тимчасово окупованому Криму дозволяють Україні поступово налагоджувати експорт зернових через тимчасові коридори для торгівельних суден. Станом на початок жовтня таким

коридором скористалося вже понад 20 суден. Це знижує потенційні ризики для експорту нового врожаю, що через сприятливі погодні умови виявиться вищим ніж прогнозувалося раніше.

Бюджетна сфера

Під час чергового аукціону з розміщення державних цінних паперів, який відбувся 10.10.2023, Міністерство фінансів залучило для фінансування державного бюджету 10,5 млрд гривень на строки від 1 до 3 років за ставками від 17,40% до 19,19%, а також 286,3 млн. доларів США на 1 рік із середньозваженою дохідністю 4,78%. Найбільший обсяг коштів у гривні (9,2 млрд гривень) було запозичено за більш довгими інструментами (1,5 та 3 роки), попит на які перевищував обсяг виставлених на продаж паперів. Середньозважений рівень доходності нових гривневих запозичень становив 18,65%.

Крім того, на минулому тижні Верховна Рада України підтримала у другому читанні та в цілому проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань». Цим законом видатки на сектор безпеки та оборони у 2023 році буде збільшено на 302,6 млрд гривень, з яких 224,5 млрд –кошти на виплату грошового забезпечення військовослужбовців, 78,1 млрд – видатки для закупівлі спецтехніки, військового обладнання та забезпечення харчування військових, оплату комунальних послуг та інших необхідних витрат. У розрізі міністерств та відомств найбільше збільшено видатки для Міноборони – на 211 млрд, для системи МВС – на 79,2 млрд, для Служби безпеки – на 4,2 млрд, для Головного управління розвідки Міноборони – на 2,5 млрд, для Служби зовнішньої розвідки – на 0,5 млрд, для Управління державної охорони – на 0,2 млрд, Мінстратегпрому – на 4,4 млрд гривень, Адміністрації Держспецзв'язку – 0,6 млрд грн.

Валютний ринок

Суттєве зростання попиту на іноземну валюту з боку клієнтів банків після оголошення

Національного банку про перехід до керованої гнучкості обмінного курсу гривні обумовило збільшення потреби в інтервенціях Національного банку з продажу іноземної валюти. Чистий продаж іноземної валюти Національним банком з метою збалансування ринку минулого тижня становив 1152 млн доларів США, що майже удвічі більше, ніж тижнем раніше (617 млн доларів США). Водночас це дозволило зберегти обмінний курс гривні до долара США на міжбанківському ринку на рівні близькому до його попереднього фіксингу (36,59 грн/ долар США).

Водночас міжнародні резерви України, які за попередніми даними станом на 1 жовтня 2023 року становили 39,7 млрд доларів США, залишаються достатніми для фінансування 5,3 місяця майбутнього імпорту. У вересні вони знизилися на 1,7% за рахунок інтервенцій НБУ з продажу валюти для покриття різниці між попитом та пропозицією на валютному ринку України та здійснення боргових виплат держави, які не повною мірою були компенсовані надходженнями від міжнародних партнерів. Так, у вересні 2023 року чистий продаж Національним банком іноземної валюти становив 2,7 млрд доларів США, а за обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті Уряд України виплатив 465 млн доларів США, Україною на користь МВФ – 882 млн доларів США. Водночас на валютні рахунки Уряду в Національному банку надійшло 3,3 млрд доларів США, з яких 1,6 млрд доларів США – макрофінансова допомога від ЄС; 1,25 млрд доларів США – грант від Сполучених Штатів через трастовий фонд Світового банку; 386,4 млн доларів США – від розміщення валютних облігацій внутрішньої державної позики; 100,0 млн доларів США – від Світового банку під гарантію Великої Британії.

Фінансовий сектор

Обсяг банківського кредитування у вересні збільшився на 0,5% за рахунок гривневого кредитування корпоративного сегменту (на 1,9% за місяць), що підтримується державними програмами. Натомість обсяг кредитів, наданих банками підприємствам в іноземній валюті – навпаки, скоротився за місяць на 1,4%.

Гривневі кредити домогосподарствам у вересні зменшилися на 0,3%.

Водночас обсяг ресурсної бази банків у формі депозитів клієнтів у вересні залишався приблизно на рівні попереднього місяця – збільшення гривневих коштів на рахунках корпорацій (+0,8% за місяць) було компенсовано зменшенням залишків на корпоративних рахунках в іноземній валюті (-5,1% за місяць). При цьому, кошти домогосподарств в банках зростали як у гривні (+2,5% за місяць), так і в іноземній валюті (+2,1%).

Відображаючи вплив зниження ключової ставки, ставки банків за кредитами та депозитами клієнтів також розпочали зниження. Вартість гривневих кредитів для компаній знизилася у вересні на 0,5 в. п., для домогосподарств – на 0,1 в. п. Ставки за гривневими депозитами компаній у вересні знизилися на 0,9 в. п., домогосподарств – залишалися на рівні минулого місяця.

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) скоротився до 658 млрд грн, з яких 466 млрд грн – у депозитних сертифікатах НБУ. Основним чинником скорочення банківської ліквідності минулого тижня виступали масштабні інтервенції Національного банку з продажу іноземної валюти на тлі помірних витрат з Єдиного казначейського рахунку Уряду.

На умовах програми «Доступні кредити 5-7-9%» минулого тижня банками було видано 213 пільгових кредитів на загальну суму 0,9 млрд грн, у тому числі близько третини – державними банками. Загальна кількість виданих кредитів з початку широкомасштабних воєнних дій на території України за програмою досягла 38,9 тис. на загальну суму 150,9 млрд. гривень. З огляду на пріоритетність цілей воєнного часу левову частку кредитів було видано банками на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі.

Окрім того, за програмою доступної іпотеки від держави «Оселя минулого тижня банками було видано 167 кредитів на придбання житла на суму 266 млн грн. Загалом, з початку дії програми було надано понад 3,8 тис

пільгових іпотечних кредитів на суму 5,4 млрд грн. Більшість отримувачів кредитів є військовослужбовцями або працівниками силових відомств. Кредити за програмою переважно використовуються для купівлі житла на вторинному ринку, найбільше – у Києві та Київській області (https://lb.ua/blog/bogdan_danyl1syn/578946_prognoz_ekonomichnogo_zrostannya.html). – 2023. – 11.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Михайло Жернаков, голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

Про судову стратегію

Нещодавно вийшла публікація суддів Верховного Суду Олени Кібенко, Івана Міщенка та Костянтина Пількова про стратегію розвитку судової влади.

Щиро радію, що з'явився ще один матеріал суддів про суди, який не зводиться до "дайте грошей і від'ї*ться". Тим більше такий ґрунтовний. Це без жодної іронії ознака прогресу.

Та й з основними тезами не погодитися складно. І без належного мотивування судових рішень ніяк. І цифровізація – куди ж без неї.

Але не зміг не помітити, що чогось бракує. Причому чогось дуже знайомого.

Цю помилку ми самі зробили вже майже 10 років тому. І я досі вважаю її найбільшою за цей сегмент свого професійного життя.

Тоді розроблялися лише перші концепції судової реформи після Революції Гідності, а про новий Верховний Суд ще ніхто навіть і близько не думав.

Тоді ми теж вважали, наївні, що саме в незалежності головна проблема і там же – точка докладення зусиль. Що хороших суддів просто гнобить погана адміністрація президента. І що якщо суддів звільнити від цього несправедливого ярма – то все тут же буде по-іншому.

Чим усе закінчилося – всі дуже добре бачимо.

До чого призводить за поточного стану речей "суддівське самоврядування" можна

спостерігати на всіх рівнях, у тому числі на пленумі Верховного Суду.

Як за таких умов працює "внутрішнє відчуття незалежності" – можете запитати, наприклад, у Лариси Гольник.

Бо не буває ніякої незалежності (ні у внутрішньому вимірі, ні в зовнішньому), якщо не забезпечений базовий параметр – доброчесність.

Саме індивідуальна доброчесність – основа, ґрунт, фундамент, без якої все інше просто сходить на пси. Особливо в судовій системі, де буквально все залежить від людей і того що в них у голові.

Не вірите клятим активістам – почитайте поважних авторів, яких от недавно пошерив ваш же колега Дмитро Гудима. Так і написано – "Найкращі цілі закону як на добро, так і на зло щодня впроваджують саме люди. Милість дають або відбирають люди".

Так що з кадровим питанням розібратися доведеться так чи інакше.

Саме тому для нас в Фондації DEJURE і для наших партнерів питання доброчесності суддів – ключове. І саме тому ми не складемо рук, поки її не доб'ємося.

Я теж (як і всі ми хто працює в сфері) втомився бігати як навіжений з табличкою "не призначайте уродів, призначте когось нормального". І вже щелепу зводить від безкінечних очищень і оновлень з підпиранням цього гнилого, прости господи, самоврядування всякими радами, комісіями і іншими милиціями.

Але, вибачте, не ми затягнули дискусію на це дно. Не ми неспроможні досі визначитися чи можуть бути в Україні суддями особи, які мають російські паспорти, в яких мільйони баксів кешем на блатхатах і які в перші дні великої війни намагалися повернути сюди президентом Януковича.

Та якщо перед нами стоїть завдання вижити, то з цього дна нам, шановні, доведеться вибиратися. А це значить – поняття доброчесності треба таки наповнити змістом.

На жаль, представлена стратегія навряд чи в цьому допоможе. Бо в ній доброчесність згадана лише один раз – і то на передостанній сторінці, в назві якоїсь спільної з литовськими

колегами платформи. А в анотації – двічі, але лише коли автори цитують позиції інших, а не висловлюються самі.

Розумію що серед суддів це слово табуйоване, і говорити про цього слона в кімнаті не прийнято і неприємно.

Але мова не про чиюсь примху, а про базову конституційну вимогу до суддів і одночасно про системну проблему всієї держави.

І якщо це поняття не наповнюватиме змістом суддівство, це зроблять інші – так як уміють і бачать.

Тому я щиро бажаю суддям не повторювати наших помилок і про власну добросовісність все-таки почати говорити. Бо без неї будь-яка ідея про незалежність перетворюється на уроборос, який сам себе зжирає. А жодна стратегія, яка на ній не заснована – не працюватиме.

І фідбек від суспільства було б усе-таки добре навчитися сприймати і обробляти. Знавці зі стратегії бізнесу кажуть, що це найцінніше, що можуть дати клієнти.

Ми ж зі свого боку, як і завжди, готові і будемо допомогати системі стати такою, яка сама буде задавати тренди і стандарти належної поведінки в суспільстві. Як це і має бути в розвиненій демократії.

Щиро ваш, громадський активіст.

P.S. На момент підготовки цього матеріалу Іван Міщенко уже відреагував, подякував за думки і зазначив, що добросовісність автори брали як базову презумпцію.

Ми раді, що є діалог і готові його продовжувати і поглиблювати (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/65257719e512f/>). – 2023. – 10.09).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Галина Янченко, народна депутатка, "Слуга народу"

Україна має право на антикремлівську люстрацію – висновок Венеційської комісії

Весь тиждень обговорюється висновок Венеційської комісії на наш законопроект 9081 про антикремлівську люстрацію.

Нагадаю, суть самого законопроекту максимально проста: заборонити усім, хто був депутатом будь-якого рівня від проросійських партій на момент повномасштабного вторгнення, брати участь у виборах на наступні 10 років. Законопроект покликаний вичистити нашу країну від кремлівської агентури і російського впливу.

Так от, тиждень назад Венеційська комісія надіслала свій висновок на наш законопроект. У висновку 3 ключові моменти:

1. Венеційська комісія визнає непересічні обставини, які виникли в Україні через вторгнення, тому вважає, що наша країна має право на вжиття заходів для захисту своєї державності. Впевнена, це ключовий висновок, до якого дійшла Венеційка, і який дає зелене світло для винесення законопроекту в зал Верховної Ради.

2. Рекомендується скоротити термін заборони політикам із проросійських партій на участь в політичному житті. Не вказано, правда, наскільки. Але цей аргумент важливий в контексті альтернативних до нашого законопроекту, які пропонують "копнути" капітальніше не лише в майбутнє, а й в минуле.

3. Рекомендується запровадити індивідуальний підхід до визначення тих політиків, які становлять найбільшу загрозу демократії та нацбезпеці, і обмежити у правах бути обраними саме їх. Знову ж таки, з огляду на цю тезу, основний законопроект краще відповідає Венеційці, ніж альтернативний. Це раз. Якщо ж говорити про персоніфіковану відповідальність, то її зараз активно запроваджують проти найбільш відчайдушних колаборантів українські правоохоронці через кримінальну відповідальність. Але кремлівська агентура будувала свою сітку через проросійські партії і організації так довго, що для персоніфікованого очищення країни у нашої правоохоронної системи просто не вистачить ресурсу. Адаже частина хлопців з МВС, СБУ тощо зараз захищають нас в окопах на передовій. Саме тому ми і запроваджуємо люстраційний механізм – у непересічних обставинах і на обмежений строк, як і "заповідає" нам статут ООН з прав людини.

Більше того, аналогічні рішення приймалися в країнах Балтії і східної Європи після падіння "залізної завіси" і краху комуністичних режимів. Їхня виборча люстрація була спрямована проти КГБ-істів і комуністичних парт функціонерів.

Тож Україна йде абсолютно європейським шляхом, правда, з затримкою на більш ніж 30 років. Якщо б ми вирішили це питання раніше, можливо, не опинилися би в ситуації, в якій внутрішній ворог у вигляді кремлівської агентури десятиліттями готував підґрунтя для вторгнення зовнішнього ворога, а ми платимо за пофігізм попередників кров'ю найкращих синів і дочок України.

Словом, з огляду на написане вище, вважаю висновок Венеційської комісії радше позитивним, а Верховну Раду закликаю швидше вносити #АнтикремлівськаЛюстрація на розгляд в зал.

Україна має бути остаточно очищена від кремлівської агентури – і почати треба з органів влади. Це питання виживання нашої країни і мирного неба над головою наших дітей (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/yanchenko/6529284b38a1c/>). – 2023. – 13.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ана Пашкіна, військова юристка, експертка Громадської організації «Принцип»

Поки що без УБД: які статуси існують для членів ДФТГ

Наразі учасники добровольчих формувань територіальної громади не можуть отримати статус учасника бойових дій через колізію у законодавстві.

Незважаючи на те, що закон "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" визначає, що ДФТГ є учасниками бойових дій, порядку надання статусу УБД для них немає. Цей загальний порядок для всіх категорій визначає Постанова КМУ від 20 серпня 2014 року № 413. Але ДФТГ у ньому відсутня.

Тобто формально ДФТГ визнаються учасниками бойових дій, але на практиці

отримати такий статус наразі неможливо – немає потрібних змін у постанові КМУ № 413.

Щоб учасники ДФТГ все ж змогли отримати статус УБД, Кабмін має внести зміни до постанови КМУ, окремо прописати цю процедуру для них та визначити документи, які потрібно для цього подати. Держава також чітко має відповісти, чи буде вона взагалі вважати ДФТГ учасниками бойових дій та в якому випадку.

Зокрема, це важливо, щоб люди, обираючи, до якого формування їм долучитися, знали точно, які в них будуть гарантії у майбутньому. Зараз порядок оформлення ветеранського статусу врегульований майже для всіх, хто боронить державу. Питання залишається тільки щодо ДФТГ.

Ми у "Принципі" переконані, що якщо людина захищала країну в будь-якому формуванні, вона має право на прозору інформацію, чи буде держава її визнавати учасником бойових дій.

Крім цього, на ветеранський статус можуть розраховувати ті учасники ДФТГ, які отримали поранення та які мають інвалідність. У такому разі ці люди можуть оформити статус особи з інвалідністю через війну.

Для його отримання необхідно мати довідку МСЕК про групу та причину інвалідності, контракт добровольця територіальної оборони, а також довідку про безпосередню участь у бойових діях, видану командиром військової частини. Ці документи потрібно подати до органу соціального захисту населення. Рішення про надання статусу мають ухвалити протягом місяця.

Також родини загиблого члена ДФТГ можуть отримати статус члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України. Щоб оформити такий статус, потрібно подати до органу соцзахисту такі документи:

- копію свідоцтва про смерть,
- копію контракту добровольця територіальної оборони,
- довідку про безпосередню участь у бойових діях, видану командиром в/ч Сил ТРО ЗСУ
- висновок судово-медичної експертизи.

Наразі не зрозуміло, чому держава відокремлює учасників ДФТГ від інших захисників. Але зважаючи на позитивні тенденції, коли цього липня держава передбачила оформлення статусу УБД для добровольців, є надія, що ДФТГ, які захищали країну, також зможуть отримати цей статус.

Ми у "Принципі" вважаємо, що держава має чітко і якомога скоріше врегулювати цю проблему і нарешті відповісти тисячам людей, чи розраховувати їм на такий ветеранський статус (https://lb.ua/blog/ho_pryntsyp/579360_poki_shcho_bez_ubd_yak_i_statusi_isnuuyut.html). – 2023. – 13.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Силам оборони більше, чиновникам – менше. Пропозиції

Днями Верховна Рада розглядатиме проект Бюджету на 2024 рік. Надважливий документ, який має враховувати і відповідати викликам, з якими сьогодні зіштовхується наша держава.

Варто зазначити одразу – законопроект, поданий Урядом до Парламенту (N10000), має суттєві недоліки. І "Розумна політика", повністю проаналізувавши кошторис, підготувала низку суттєвих зауважень та правок до нього.

І хоча профільний комітет з питань бюджету наші пропозиції не врахував, на всіх основних правках будемо обов'язково наголошувати у стінах Парламенту. І немає жодного значення, скільки для цього має працювати Рада – 12, 15, 20 годин чи більше. Упевнений, на вул. Грушевського народні депутати й так не особливо втомлюються.

Правки нашої команди можна поділити на 3 важливих блоки.

Перший – збільшення фінансування сектору безпеки та оборони. Ми пропонуємо додати на потреби ЗСУ 65,7 млрд грн, щоб фінальна цифра була доведена майже до 950 млрд грн.

Всі ці кошти повинні йти на закриття потреб нашої армії. Від виплат для захисників

і до матеріально-технічного забезпечення підрозділів. Щоб не повторився цьогорічний сором, коли у лютому в Міноборони самовільно скасували виплати захисникам, аргументуючи це проханням самих солдатів та офіцерів. А потім нашої команді й іншим колегам довелося майже рік битися, щоб ці виплати врешті-решт були повернуті.

Ми також пропонуємо на 1,5 млрд грн збільшити фінансування ГУР. Структури, яка щодня доводить свою ефективність, знищуючи ворога. Додаткові гроші, а саме 5 млрд грн, пропонуємо перенаправити на розвиток оборонно-промислового комплексу, ще +1,2 млрд – на закупівлю військової техніки.

Усе це важливі норми, що суттєво посилять нашу обороноздатність: як на матеріально-технічному рівні, так і на морально-мотиваційному. Вибачте, але казки представників влади про те, що українці мають нести службу за шматок хліба, не витримують жодної критики. Кожен, хто воює і здобуває нашої країні перемогу, повинен отримувати гроші хоча б на тому рівні, який є сьогодні. Крапка.

Другий – збільшення соціальних виплат. Не може сьогодні прожитковий мінімум на дитину до 6 років бути на рівні 2,5 тисяч грн, як це пропонують в Уряді.

Таке враження, що міністри соціальної політики та фінансів давно не ходили по магазинах. Неможливо за ці гроші не те, щоб забезпечити дитину необхідним, її не можна навіть прогодувати. А з урахуванням тих тенденцій, які є сьогодні – зменшення народжуваності. Нам вкрай необхідно стимулювати українські сім'ї залишатися в країні та заводити дітей, щоб відновлювати нашу державу після перемоги.

Тому ми пропонуємо збільшити цю суму до 7 тисяч грн на місяць. Теж невеликі гроші, але в нинішніх умовах це точно краще, ніж пропонують урядовці. Аналогічне підвищення стосуватиметься й інших прожиткових мінімумів.

"Розумна політика" також пропонує збільшити на 7,1 млрд грн освітню субвенцію, + 3 млрд грн для місцевих громад на заходи

з адаптації ВПО, + 5 млрд грн на субсидії з компенсації комуналки, + 6,2 млрд грн на медицину.

Окремо вимагаємо збільшити фінансування програм з облаштування укриттів, компенсацію громадам, компенсацію комунальних тарифів на теплову енергію – на 84,6 млрд грн.

Третій – підтримка українського бізнесу та економіки. Це основна рушійна сила для відновлення країни сьогодні та після перемоги.

Один із прикладів: ми пропонуємо направити 1,5 млрд грн на підтримку фермерів для закупівлі сільгосптехніки, + 200 млн грн на підтримку побудови житла у сільській місцевості, а також збільшення грантової програми для бізнесу.

Головне питання – звідки беруться всі ці кошти?

А все просто – з обрізання особистих інтересів влади. "Розумна політика" взяла ці цифри не зі стелі. Це наш реальний резерв, якщо обмежити "хотілки" Уряду та інших структур.

Ми пропонуємо повністю виключити виробництво серіалів, що дасть додатково 1,5 млрд грн до бюджету. Зменшити фінансування Держспецзв'язку на 18,5 млрд грн, СЗР – на 2 млрд грн, неефективний БЕБ на 1,2 млрд грн та інших силових структур на понад 13 млрд грн.

Ще 40 млрд грн, за розрахунками нашої команди, мають додатково потрапити до бюджету від діяльності Нацбанку.

Окремо необхідно прописати механізм зарахування коштів з дорожнього фонду на потреби армії, де 100% дорожнього фонду перераховуються на потреби Збройних Сил України з наступним розподілом по 50% на розвиток, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання та на виплату грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів.

Це мало б бути зроблено цього року, ми навіть реєстрували відповідний законопроект N9577, але його у монобільшості і керівництві Ради проігнорували.

Не менш важлива норма, яка має бути прописана у Бюджеті на 2024 рік, – збереження ПДФО у громадах на рівні 64%. З перших місяців вторгнення багато виїжджаю у відрадження країною, спілкуюся з людьми. Починаючи від прифронтових Запоріжжя чи Харкова, закінчуючи Чернівцями і Львовом, – всі наголошують на необхідності зберегти гроші у громадах. Це ті ресурси, які використовуються на поточне відновлення інфраструктури та будівництво нової.

Бюджет має відповідати вимогам воєнного часу. Максимум грошей на потреби ЗСУ, підтримку найменш захищених українців та стимулювання економіки. Без "Інгульця", "Великого Будівництва" за кілька десятків кілометрів від Бахмута та мільйонів на забаганки топ-чиновників.

Це наша позиція, яку поділяють мільйони українців. Невдовзі побачимо, чи поділяє її влада (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/652d14455bca9/>). – 2023. – 16.10).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021-2023), доктор економічних наук, професор.

С. Захарін: про реформу наглядових рад університетів

Останніми місяцями сформульовано багато ініціатив у сфері реформування операційної діяльності закладів вищої освіти.

Є новини про примусове об'єднання закладів (з посиланнями на «орієнтири державної політики»). Є новини про примусове роз'єднання закладів (з посиланнями аналогічного змісту). Є пропозиції про ліквідацію всіх без винятку відокремлених територіальних підрозділів – незалежно від якості їх роботи. Є ідеї про трансформацію механізмів фінансування закладів. Є рішення про обмеження доступу до ЄДЕБО на підставі якогось листа (завдяки чому окремі заклади можуть банально припинити освітню діяльність). Є відомості

про намагання окремих ділків перерозподілити освітнє майно. Є чутки, що певні одіозні особи вже чекають наказів про своє призначення на посади виконуючих обов'язків ректорів окремих закладів. Нарешті, керівників закладів притягують до відповідальності.

Складається враження, що реформатори намагаються щось змінити (або просто оголосити про наміри щось змінювати), але насправді ідеї стосуються переважно тактичного або навіть локального рівня. Стратегічних ініціатив – явно бракує.

Нескінченна колотнеча, яка напала на заклади вищої освіти, дає змогу висунути гіпотезу, що чинна модель управління такими закладами не є ефективною.

Суттєвих вад кілька. Одна з них – відверто декоративна роль наглядових рад закладів вищої освіти.

Ще одна гіпотеза: держава має взяти заходів для підвищення ролі і значення наглядових рад закладів вищої освіти, що стане запорукою зростання ефективності роботи і самих закладів, і всієї системи освіти.

Але спочатку – невеличка інформаційна довідка.

Наглядова рада – як правило, колегіальний орган, членами якого є ключові засновники (учасники, інвестори) або їхні представники, і який здійснює вище стратегічне управління розвитком організацією.

Наглядові ради створюються як правило у великих корпораціях, які сформовані кількома учасниками. Але наглядові ради можуть бути також і в будь-яких інших організаціях, якщо це передбачено законом або статутом.

Конкретні повноваження, можливості та формати роботи наглядових рад в різних організаціях принципово різні. Це може бути орган з дуже широкими повноваженнями (призначення керівника, правління, а також припинення організації), а може бути суто декоративний орган, до складу якого входять «поважні люди» без суттєвих управлінських повноважень.

Члени наглядової ради можуть працювати або на платній основі (тобто, щодня займатися справами та отримувати гроші за

свою професійну діяльність в раді), або на громадських засадах.

Наглядова рада, члени якої працюють на професійній основі і отримують за свою роботу зарплату, відіграють дуже важливу роль в питаннях функціонування і розвитку організації. По суті, від такої ради залежить доля та успіх організації.

Український законодавець визначив, що в українських закладах вищої освіти мають функціонувати наглядові ради.

Давайте згадаємо відповідні законодавчі приписи.

Пунктом 1 статті 37 Закону України «Про вищу освіту» визначено, що наглядова рада закладу вищої освіти створюється за рішенням засновника (засновників) для здійснення нагляду за управлінням майном закладу вищої освіти, додержанням мети його створення.

У пункті 2 зазначеної статті наведено ключові завдання: «Наглядова рада закладу вищої освіти сприяє розв'язанню перспективних завдань його розвитку, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійснення контролю за їх використанням, ефективній взаємодії закладу вищої освіти з державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності в інтересах розвитку та підвищення якості освітньої діяльності і конкурентоспроможності закладу вищої освіти, здійснює громадський контроль за його діяльністю тощо».

Український законодавець потурбувався і про те, аби визначити повноваження членів наглядової ради. Серед таких повноважень:

брати участь у роботі вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти з правом дорадчого голосу;

брати участь у визначенні стратегії розвитку закладу вищої освіти та контролювати її виконання

сприяти залученню додаткових джерел фінансування;

аналізувати та оцінювати діяльність закладу вищої освіти та його керівника;

контролювати виконання кошторису та/або бюджету закладу вищої освіти і вносити відповідні рекомендації та пропозиції, що є обов'язковими для розгляду керівником закладу вищої освіти;

вносити засновнику закладу вищої освіти подання про заохочення або відкликання керівника закладу вищої освіти з підстав, визначених законом;

здійснювати інші права, визначені установчими документами закладу вищої освіти.

До складу наглядової ради не можуть входити здобувачі вищої освіти та працівники закладу вищої освіти.

У 2017 році було запроваджено цікаву новелу про повноваження наглядової ради в питаннях щодо звільнення керівника (ректору) закладу вищої освіти.

Так, у пункті 4 статті 37 профільного закону зафіксували, що наглядова рада має право вносити вищому колегіальному органу громадського самоврядування та/або засновнику (засновникам) закладу вищої освіти подання про відкликання керівника закладу вищої освіти з підстав, передбачених законодавством, статутом закладу вищої освіти, контрактом.

Відповідно, у статтю 39 внесли припис про обов'язок вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти розглядати за обґрунтованим поданням наглядової ради питання про дострокове припинення повноважень керівника закладу вищої освіти. Процедура звільнення керівника закладу вищої освіти у зв'язку з прийняттям рішення про його відкликання вищим колегіальним органом громадського самоврядування описано у статті 42.

Аналіз законодавчих приписів щодо процедури формування та механізмів функціонування наглядових рад дозволяє зробити висновок, що ці ради працюють на так званих «громадських засадах» (тобто, члени рад здійснюють свої повноваження без оформлення трудових відносин та без оплати праці), а отже – запрограмовані виконувати переважно декоративну функцію.

Автор цих рядків під час роботи в МОН мав унікальну можливість спостерігати за роботою наглядових рад закладів вищої освіти. За мою суб'єктивною оцінкою, у переважній більшості випадків ці ради справді грають суто декоративну роль, а в окремих випадках – не грають жодної ролі (не проводять засідання рік і більше).

У значній частині випадків засновник формував склад наглядової ради, виходячи із пропозицій закладу вищої освіти (вірніше – ректора). Зрозуміло, що за такого підходу не доводилося від ради очікувати глибокого та об'єктивного розгляду проблемних питань стратегічного рівня.

І така ситуація склалася не тому, що якісь посадові особи або ректори не бажали сумлінно виконувати свої повноваження. Повторюся, це є наслідком тієї моделі, яку визначив український законодавець (нагадаю, чинна редакція Закону «Про вищу освіту» формувалася в основному протягом 2013-2014 рр.).

Декоративність (і навіть комічність) наглядових рад закладів вищої освіти унеможлиблює вирішення багатьох важливих питань розвитку закладів, гальмує становлення інституту університетської автономії, унеможлиблює гармонійний розвиток громадського (у тому числі студентського) самоврядування на рівні закладів та їхніх структурних підрозділів.

На моє глибоке переконання, на порядок денний університетської реформи потрібно поставити питання щодо оптимізації роботи наглядових рад, зокрема процедур їх формування, функціонування та ухвалення рішень.

Перш за все ми маємо визначитися – яку роль виконує наглядова рада?

Якщо ми хочемо мінімізувати адміністративний вплив, а також розширити інституційне поле для становлення університетської автономії – тоді необхідно посилення ролі і значення наглядових рад як органів, які несуть відповідальність і за розвиток закладів, і за їхній позитивний вплив на життєдіяльність суспільства.

У зв'язку з цим – кілька пропозицій, які в певній мірі можуть вважатися «умовно компромісними».

Перше. Наглядкові ради повинні мати реальні повноваження щодо стратегічного розвитку закладу освіти. Серед таких повноважень: розгляд та затвердження стратегії розвитку закладу на 3–5 років, розгляд та затвердження поточного (річного) плану реалізації цієї стратегії, заслуховування та розгляд звіту про виконання цього плану (а також – про заходу впливу у зв'язку з невиконанням плану, у тому числі в частині кадрових рішень), рекомендації щодо формування складу керівництва закладу (проректори, директори інститутів, декани – ці посади є адміністративними), розгляд звіту ректора, досягнення його кі-пі-ай, визначення та схвалення ключових напрямів використання бюджетних та позабюджетних коштів, затвердження плану публічних закупівель тощо.

Друге. Наглядкові ради мають бути працездатними, простіше кажучи – елементарно працювати. Ради мають збиратися регулярно, можливо – як мінімум один раз в квартал, а засідання проводити відкрито (із використанням онлайн-технологій). Також ради мають звітувати перед засновником про свою роботу. Засновник аналізує ефективність роботи наглядової ради, зокрема на основі оцінювання досягнення певних критеріїв, і у випадку їхнього невиконання змінює керівника або окремих членів такої ради.

Третє. Роботу наглядових рад необхідно ставити на «професійні рейки». Цей процес може бути поетапним, і передбачати «маленькі кроки». Якщо наглядова рада закладу освіти є органом засновника, і від імені засновника виконує певні функції – тоді доцільно передбачити, що як мінімум керівництво такої ради (голова, його заступники, секретар) виконують свою роботу на підставі контракту. В цьому документі мають бути чітко визначені зобов'язання фахівців, а також критерії їхньої діяльності.

Окрім того, законодавець має передбачити, що не тільки керівники, а і «рядові члени» наглядових рад можуть виконувати свої повноваження на професійній основі (тобто, на основі контракту із засновником, та отримувати за свою роботу зарплату). Якщо засновник має

фінансовий ресурс – він зафіксує відповідні норми у статуті.

Четверте. Основний тягар відповідальності за роботу колегіального органу лежить на його Голові. На жаль, непоодинокі випадки, коли очільник ради не з'являється в університеті роками. Відтак, до Голови наглядової ради слід висувати певні кваліфікаційні критерії. Головою ради слід призначати не кого заманеться, а лише того або ту, хто відповідає критеріям і пройшов (пройшла) певний відбір. Ще одна ідея для обговорення: Голова наглядової ради, Голова вченої ради та ректор – ці посади мають займати три різні людини.

П'яте. Слід удосконалити підхід до формування ради. У цьому складі мають бути перш за все відповідальні незаангажовані фахівці, а також представники структур, які зацікавлені у високій ефективності роботи закладу (у першу чергу – роботодавці). Приміром, до складу наглядової ради закладу вищої освіти державної форми власності мають входити автоматично представники: засновника (або органу, який виконує його повноваження); центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері освіти; профільного парламентського комітету (може бути депутат, а може бути фахівець); обласної адміністрації; обласної ради; територіальної громади; соціальних партнерів (організацій профспілок та організацій роботодавців); реальних роботодавців – потужних організацій певної профільної галузі; національних академій наук; авторитетних громадських організацій у сфері освіти; міжнародних партнерів; стратегічних інвесторів, які реалізують із закладом крупні спільні проєкти.

Автор цих рядків розуміє, що можна сформулювати багато пропозицій, спрямованих на удосконалення моделі роботи наглядових рад університетів. От і чудово – моїм колегам є привід сформулювати та оприлюднити такі пропозиції.

На мою думку, орган освітнього управління високого рівня (або профільний парламентський комітет, або профільне міністерство) має ініціювати реформу задля підвищення результативності та ефективності наглядових

рад закладів вищої освіти. Це необхідно і для демократизації університетського життя, і для підвищення керованості на інших напрямках освітньої реформи.

Головне на даному етапі – чітке розуміння необхідності змін. Реформа необхідна, аби заклади вищої освіти стали міцнішими і не залежали від свавілля купки ділків, які наполегливо хочуть імплементувати в українську освітню дійсність свої хворобливі фантазії (<https://osvita.ua/blogs/90226/>). – 2023. – 12.10).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Антонюк Наталія, суддя Верховного Суду, секретар Першої судової палати ККС, Ліхолетова Юлія науковий консультант ККС

Особливості апеляційної перевірки ухвал слідчого судді: практика Касаційного кримінального суду

При вирішенні питання, чи дотрималася особа, яка подала апеляційну скаргу, передбаченого ст. 395 КПК України строку на апеляційне оскарження, слід чітко встановити початок перебігу вказаного строку та його закінчення.

Механізм реалізації кримінально-процесуальних гарантій є по суті системою кримінально-процесуальних норм, які спрямовують кримінальне провадження на досягнення його завдань. Такими завданнями є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, право кожного учасника кримінального провадження на застосування належної правової процедури.

Відповідно до п. 8 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Законність та обґрунтованість рішень слідчого судді, прийнятих на досудовому

розслідуванні, також забезпечена можливістю їх оскарження в апеляційному порядку. Тому передбачене Главою 26 КПК України право на оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження та процесуальним інструментом виправлення судової помилки на цьому етапі кримінального провадження.

Законодавець установив певні особливості апеляційної перевірки ухвал слідчого судді, які зумовлені, насамперед, характером цього виду судового рішення, необхідністю невідкладної перевірки його законності й обґрунтованості. Особливостями перевірки таких ухвал є:

а) спрощений порядок подачі апеляційної скарги безпосередньо до апеляційного суду (ч. 1 ст. 395 КПК України);

б) скорочений строк апеляційного оскарження ухвали слідчого судді – протягом 5-ти днів з дня її оголошення; для особи, яка перебуває під вартою, – з моменту вручення їй копії судового рішення; для особи, без виклику якої постановлено ухвалу слідчого судді та яка її оскаржує, – з дня отримання нею копії судового рішення (частини 2, 3 ст. 395 КПК України);

в) скорочений строк розгляду апеляції – не пізніше як через три дні після її надходження до суду апеляційної інстанції (ч. 2 ст. 422 КПК України).

Процедура визначення строків для подання скарги має на меті забезпечити належне відправлення правосуддя і дотримання принципу правової визначеності. Суворе дотримання строків у кримінальному процесі неможливе без чіткого знання правил їх обчислення.

Для правильного обчислення строку важливого значення набувають приписи правових норм, які стосуються визначення початкового моменту перебігу строку, обставин, що впливають на його перебіг, і встановлення моменту його закінчення.

Отже, при вирішенні питання, чи дотрималася особа, яка подала апеляційну скаргу, передбаченого ст. 395 КПК України строку на апеляційне оскарження, слід чітко

встановити початок перебігу вказаного строку та його закінчення.

Аналіз судової практики свідчить про наявність сформульованих касаційним судом правових висновків щодо особливостей апеляційного оскарження ухвали слідчого судді:

1) У випадку, коли слідчий суддя з посиланням на ч. 2 ст. 376 КПК України постановив ухвалу та оголосив її резолютивну частину, а повний текст ухвали оголосив в інший день, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з дня оголошення резолютивної частини ухвали. Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 27 травня 2019 року у справі № 461/1434/18 (провадження № 51-6470кмо18) та зазначено, що постановлення ухвали слідчим суддею не пов'язане з вирішенням справи по суті, а рівень складності скарг, які передаються на розгляд слідчим суддям, зазвичай не є таким, що потребує значного часу для складання ухвали щодо їх вирішення, оголошення слідчим суддею в порядку ч. 2 ст. 376 КПК України лише резолютивної частини ухвали має місце переважно у виняткових випадках та жодним чином не впливає на визначений процесуальним законом порядок обчислення строку апеляційного оскарження. У випадку необізнаності у заінтересованих осіб з мотивами прийнятого слідчим суддею рішення, вказане за їх клопотанням може бути визнано поважною причиною пропуску строку апеляційного оскарження та підставою для його поновлення в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 117 КПК України.

2) Відповідно до вимог ст. 395 КПК України апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді може бути подана протягом п'яти днів з дня її оголошення. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Якщо ухвала слідчого судді постановлена без виклику особи, інтересів якої вона стосується та яка її оскаржує, то строк апеляційного оскарження для такої особи має обчислюватись з дня отримання копії судового рішення, незалежно від наявності інших джерел

інформування про прийняте рішення. Такий висновок сформульовано об'єднаною палатою ККС ВС у постанові від 04 листопада 2019 року у справі № 760/12179/16-к (провадження № 51-9550кмо18).

3) Об'єднана палата ККС ВС в ухвалі від 19 лютого 2019 року у справі № 569/17036/118 (провадження № 51-598кмо19) також вказала на особливості розгляду апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів, зазначивши, що порядок дій та обмежені строки щодо розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді не передбачає прийняття окремого рішення щодо відкриття апеляційного провадження, однак призначення судового засідання щодо розгляду скарги формально вказує на початок апеляційного розгляду.

Рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження та про повернення скарги можуть бути ухвалені на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, а у випадку оскарження ухвали слідчого судді – при вирішенні питання про призначення судового засідання щодо розгляду апеляційної скарги на таке рішення.

4) Відповідно до КПК рішенням про повернення апеляційної скарги, якщо особа не усунула недоліків, обов'язково передусе процесуальне рішення про залишення апеляційної скарги без руху. Проте ч. 1 ст. 399 КПК України прямо передбачено, що таке процесуальне рішення, як залишення скарги без руху, застосовується до апеляційних скарг на вирок чи ухвалу суду першої інстанції.

Крім того, наведені вище особливості апеляційної перевірки ухвал слідчих суддів (зокрема відсутність стадії відкриття апеляційного провадження, обмежені строки щодо розгляду апеляційної скарги, невідкладність у вирішенні питань про відновлення порушених прав і свобод заінтересованих осіб) унеможливають прийняття такого рішення щодо апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів.

Отже, як наголосила об'єднана палата ККС ВС у постанові від 18 листопада 2019 року у справа № 686/24639/17 (провадження № 51-5496кмо18), під час апеляційного

перегляду рішень слідчих суддів апеляційний суд не вправі ухвалювати рішення про залишення апеляційної скарги без руху та про її повернення, якщо особа не усунула недоліків, оскільки положення ст. 398 КПК України, частин 1, 2 та п.1 ч.3 ст. 399 КПК України застосовуються до апеляційних скарг, поданих на судові рішення, передбачені частинами 1, 2 ст. 392 КПК України, а що стосується оскарження судових рішень, передбачених ч. 3 ст. 392 КПК України (ухвали слідчого судді), то застосуванню підлягають положення ст. 422 КПК України.

Обмеживши сторони права на апеляційне оскарження певних ухвал слідчого судді під час досудового розслідування, законодавець передбачив інший механізм висловлення незгоди із рішеннями слідчого судді. За приписами ч. 3 ст. 309 КПК на ухвали слідчого судді, які не оскаржуються під час досудового розслідування, можуть бути подані заперечення під час підготовчого провадження в суді.

Суд, отримавши такі заперечення, має їх розглянути під час підготовчого провадження або під час судового розгляду, в залежності від характеру поставленого питання, і прийняти вмотивоване рішення. Верховний Суд вже неодноразово зазначав, що суд, який розглядає обвинувачення по суті, наділений повноваженнями досліджувати усі обставини для вирішення питань, важливих для виконання його завдань (постанова ККС ВС від 06 червня 2023 року у справі № 489/6721/21 (провадження № 51-4081км22)).

За висновком об'єднаної палати ККС ВС, неприйняття судом першої інстанції до розгляду під час підготовчого судового засідання висловлених прокурором заперечень на ухвалу слідчого судді про скасування постанови слідчого про зупинення досудового розслідування та ненадання відповідей на доводи такого заперечення не лише не ґрунтуються на положеннях чинного кримінального процесуального закону, але й суперечать положенням ч. 3 ст. 309 КПК України (постанова об'єднаної палати ККС ВС від 13 лютого 2023 року у справі № 932/8842/20 (провадження № 51-5954кмо21)).

У постанові від 18 липня 2023 року (справа № 760/2468/22, провадження № 51-2937км23) ККС констатував, що суд першої інстанції повинен перевірити доводи сторін, які стосуються їхньої незгоди із ухвалами слідчих суддів, що не підлягають окремому апеляційному оскарженню. Колегія суддів наголосила, що ненадання відповідей на доводи такого заперечення не лише не ґрунтуються на положеннях чинного кримінального процесуального закону, але й суперечать положенням ч. 3 ст. 309 КПК.

Суд вважав, що сторони кримінального провадження мають можливість оспорити обґрунтованість ухвали слідчого судді, про яку йдеться у цій справі, що, власне, і було зроблено під час підготовчого судового засідання у відповідності до ч. 3 ст. 309 КПК. Суд зобов'язаний належним чином розглянути ці заперечення та прийняти рішення по суті питання, ґрунтуючись на власній оцінці обставин провадження. У цьому провадженні цього зроблено не було.

Отже, за практикою суду касаційної інстанції суд має належно перевірити заперечення учасника провадження на рішення, ухвалені слідчим суддею під час досудового розслідування, які не є предметом самостійного апеляційного оскарження.

Такі висновки Касаційного кримінального суду щодо особливостей апеляційного розгляду ухвал слідчих суддів.

Однак варто наголосити, що ККС сформував практику й щодо кола ухвал слідчих суддів, які можуть/не можуть бути предметом апеляційного оскарження. Ці питання потребують окремої уваги та будуть висвітлені окремо (<https://sud.ua/uk/news/blog/276765-osoblivosti-apelyatsynoyi-perevirki-ukhval-slidchogo-suddi-praktika-kasatsynogo-kriminalnogo-sudu>). – 2023. – 10.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Андрій Миселюк, політолог, директор експертно-аналітичного центру ДІАЛОГ

Для заборони діяльності московської церкви все готово

Коли півмісяця тому я казав, що питання щодо заборони УПЦ Московського патріархату зрушить з місця «після того, як ініціативна група народних депутатів внесе у сесійний зал проект документу щодо заборони діяльності цієї організації», то не очікував, що це відбудеться так швидко. І що ініціатором та співавтором цього документу стане Служба безпеки України.

Отже, минулого тижня у парламенті було зареєстровано законопроект «Про внесення зміни до статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Авторами законопроекту стали голова профільного комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики Микита Потураєв, Євгенія Кравчук, Ігор Гузь, Володимир В'ятрович та ще кілька десятків народних обранців. А з ініціативою законодавчо оформити заборону діяльності УПЦ Московського патріархату виступила Служба безпеки України. Іншими словами, одночасно із роботою зі знешкодження величезної мережі російських агентів, які роками безперешкодно діяли «під дахом» УПЦ (МП), Служба безпеки ще й фактично виконала за депутатів частину їхньої роботи. А саме – запропонувала ті законодавчі зміни, які дозволять припинити діяльність російської церкви у нашій державі.

Наразі діючим законом «Про свободу совісті та релігійні організації» діяльність релігійної організації у судовому порядку припиняється виключно у разі засудження її уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу («колабораційна діяльність»).

Новим законопроектом передбачається доповнення переліку правових підстав для припинення за рішенням суду діяльності релігійних організацій, Зокрема, це

*пропаганда війни;

*планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни.

А ще –

*порушення законів та звичаїв війни,

*геноцид,

*найманство.

У листі до парламентарів із закликом закріпити законодавчо ці правові підстави для припинення діяльності релігійних організацій звернувся голова Служби безпеки України Василь Малюк.

У листі Малюк вказує на те, що УПЦ (МП) є структурним підрозділом РПЦ в Україні та перебуває стосовно РПЦ у відносинах підпорядкування.

І зазначає, що з початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України за матеріалами СБУ здійснюється досудове розслідування 65 кримінальних проваджень стосовно священнослужителів УПЦ (МП). Серед викритих злочинів – 20 фактів держзради, колабораціонізму та пособництва країні-агресору.

Керівник СБУ нагадує, що з моменту початку повномасштабної агресії РФ проти нашої країни у Верховній Раді було зареєстровано п'ять законопроектів, «спрямованих на заборону діяльності РПЦ та пов'язаних з нею релігійних організацій (об'єднань)». Тому СБУ просить народних депутатів внести їхні пропозиції уповноваженими суб'єктами у порядку законодавчої ініціативи або врахувати їх під час доопрацювання вже існуючих законопроектів.

Один із моїх знайомих нардепів, з яким я поспілкувався з цього приводу, спрогнозував, що ініціатива про заборону діяльності УПЦ (МП) має шанси бути розглянутою цього місяця. Він нагадав, що 5 жовтня його колега Ірина Геращенко повідомила, що зібрано необхідних 226 голосів, аби законопроект про заборону діяльності УПЦ (МП) був винесений на голосування: «Є 226 підписів на підтримку законопроектів про заборону московських попів! Вимагаємо від спікера негайно винести їх в залу!»

Дійсно, факт наявності цих підписів спростовує попередні твердження спікера Руслана Стефанчука про те, що у сесійній залі немає 226 голосів за розгляд ініціативи щодо заборони УПЦ (МП). І тепер голова Верховної

Ради змушений буде винести цю ініціативу на розгляд сесійної зали із тим, щоб парламентарі самі визначались з її підтримкою (https://censor.net/ua/blogs/3448632/dlya_zaborony_diyalnosti_moskovskoyi_tserkvy_vse_gotovo). – 2023. – 10.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Василь Вовк, експерт з питань державної безпеки, генерал-майор юстиції Василь Вовк

Що буде, якщо "помруть" 104 народних депутати?

Чергові вибори народних депутатів України мали б відбутися 29 жовтня 2023 року. Передвиборча кампанія мала б розпочатися за 60 днів до дня виборів...

Зрозуміло, що чергові вибори до ВРУ не відбудуться.

У зв'язку з цим доволі часто відомі і не дуже експерти, політологи, аналітики тощо висловлюють думку щодо втрати легітимності (чи неповну легітимність) Верховною Радою України дев'ятого скликання після 2023 року.

На фоні чітких конституційних приписів такі висновки виглядають не інакше, як словоблудство, демагогія і політична казуїстика, оскільки.

1. У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану (ч. 4 ст. 83 Конституції України).

2. Провести чергові вибори до ВРУ було можливим за умови внесення змін до Конституції України, але вона не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 157 Конституції України). До того ж загальновідома складність і довгочасність процедури внесення змін до Основного Закону.

Таким чином, нинішня (IX скликання) Верховна Рада України може залишатися легітимною і у 2025 році, і у 2027 році, і навіть після 2030 року – на багато-багато років,

допоки буде продовжуватися воєнний стан в нашій країні.

Посилання на незаконність постійного продовження воєнного стану також безпідставне, оскільки в Законі України "Про правовий режим воєнного стану" не прописані обмеження щодо продовження та терміну воєнного стану – він може тривати стільки, скільки триватиме загроза для України.

Хоча існує гіпотетичний варіант, коли ми можемо взагалі залишитися без єдиного законодавчого органу влади, оскільки.

Верховна Рада України є повноважною при наявності не менш як двох третин (300) від її конституційного складу (ч. 2 ст. 82 Конституції України).

Станом на 01 жовтня 2023 року у Верховній Раді України дев'ятого скликання працює 403 народних депутати України.

Якщо під час дії воєнного стану ми недорахуємося 104 народних депутати чи то у зв'язку зі смертю (не дай Бог), чи внаслідок втрати мандату з інших причин (припинення громадянства; виїзд на постійне проживання за межі України; засудження за умисний злочин; складення повноважень за особистою заявою; перехід на державну службу; повернення у бізнес) – Верховна Рада України стане нелегітимною.

Тобто ВРУ як державний орган перестав існувати, а провести вибори у зв'язку з воєнним станом неможливо. Цугцванг (https://censor.net/ua/blogs/3449304/scho_bude_yakscho_pomrut_104_narodnyh_deputaty). – 2023. – 13.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ярослав Юрчишин, народний депутат Верховної Ради IX скликання

"Правки Лозового", що рятують обвинувачених у корупції, мають бути ліквідовані

9 жовтня ВАКС закрит перший епізод справи проти топ-менеджерів ДТЕК, відомої як Роттердам+, через сумнозвісні "правки

Лозового". Завдяки цим правкам суд не вперше закриває справи попри переконливі докази вини у тяжкому чи особливо тяжкому корупційному злочині. У Верховній Раді зареєстрована низка законопроектів – №10100 та №10060 – серед норм яких є скасування цих поправок. Парламент чудово усвідомлює шкоду "правок Лозового" і вже скасував ці норми для воєнних злочинців. Проте "правки" треба викреслити із законодавства повністю.

"Правки Лозового" у складі законопроекту №6232 були проголосовані парламентом попереднього скликання рівно шість років тому – попри гучні застереження громадянського суспільства і професійної спільноти в тому, що вони негативно позначаться на результатах розслідувань злочинів. Тоді 234 депутати фракцій БПП, "Народного Фронту", а також частина "Відродження", "Волі народу" та Опозиційного блоку проігнорували суспільні заклики. Із 16 березня 2018 року "правки Лозового" щодо обрахунку строків досудового слідства набрали чинності і стали рятівним колом і для самих народних депутатів.

Якщо дуже спростити, обмеження "правками Лозового" строків досудового слідства від моменту реєстрації провадження в ЄРДР щодо певного факту до дефакто оголошення особі про підозру до 18 місяців фактично унеможлиблює покарання винних у складних корупційних кейсах. Припустімо, потенційний винний у корупції використав кілька іноземних юрисдикцій, щоби приховати кошти – зареєстрував "прокладки" у декількох державах. Щоби отримати необхідну інформацію щодо таких "прокладок", НАБУ і САП треба звернутись до правоохоронних органів цих країн із міжнародно-правовим запитом. Такі запити реалізуються нешвидко: через дотримання спеціальних процедур офіційну відповідь можна отримати і за рік часу, і це не є виною українських антикорупційних органів. Таким чином, необхідна для оголошення обґрунтованої підозри інформація, що містить докази проти потенційно винного у корупції, просто не встигає надійти за встановленим "правками Лозового" строк – і тоді оголошувати підозру

особі вже не можна, а суд має закрити справу через спливи строків.

Ще одне випробування для слідства – встигнути оголосити підозру організатору корупційної схеми. Без сумніву, ми хотіли би бачити на лавах підсудних не лише виконавців, але і тих, хто створив злочинну групу чи фінансував її діяльність. Отже, у детективів НАБУ і прокурорів САП є лише 18 місяців, щоби зібрати докази проти виконавців злочину, знайти їх і оголосити їм підозру, провести серію допитів, можливо запропонувати їм піти на угоду зі слідством, щоби вони почали свідчити на організатора в обмін на пом'якшення вироку, затвердити цю угоду в суді, і лише потім оголосити про підозру організатору. Так відбувається в ідеалі – якщо захисники не використовують тисячу і один спосіб затягування слухань у суді, а виконавці йдуть на співпрацю. А якщо ні – знайти альтернативні джерела доказів для оголошення підозри організатору за рештки 18 місяців неможливо. Таким чином, "правки Лозового" допомагають організаторам топ-корупції вийти сухими із води.

До речі, завдяки "правкам Лозового" уже намагалися рятувати парламентарів, які за них голосували. Йдеться, до прикладу, про екснардепів БПП братів Дубневичів. Спершу завдяки "правкам Лозового" ВАКС закрив справу щодо розкрадання газу на 1,4 млрд грн керівництвом Новороздільської і Новояворівської ТЕЦ, кінцевими бенефіціарами яких називають братів. Потім ВАКС застосував "правки" до іншої справи проти чинного нардепа щодо привласнення 93,2 млн гривень філії Укрзалізниці. В обох випадках справи були відкриті до моменту набрання "правками Лозового" чинності, проте суд їх таки застосував. НАБУ і САП оскаржили обидва рішення ВАКС в апеляції. Апеляційна палата ВАКС скасувала рішення першої інстанції та повернула обидві справи у першу інстанцію для продовження розгляду. Уявіть: за даними слідства газова схема на Львівщині була реалізована у 2013-2015 роках. Минуло фактично десять років від її початку, а потенційні винуватці досі не понесли жодної відповідальності – не в останню

чергу через "правки Лозового". Оскільки ці злочини – особливо тяжкі, то строк давності складає 15 років, тож надія на покарання винних є. Але відновити справедливість можна було б значно раніше.

Зранку 9 жовтня стало відомо, що ВАКС закриття перший епізод справи Роттердам+ щодо збитків споживачам електроенергії на понад 19 мільярдів гривень. Підставою для закриття стала норма із того ж самого закону, яким прийняли горезвісні "правки Лозового". Топ-менеджери компанії Ріната Ахметова вкотре можуть вийти сухими з води через шкідливіправки до законів і підігнану під них судову практику. САП уже заявив про наміри оскаржити закриття справи. Замість розслідування іншої топ-корупції прокурори будуть змушені витратити час на чергове поновлення справи в суді.

Крім Ахметова, "правки Лозового" можуть врятувати від НАБУ і САП Ігоря Коломойського – у справі привласнення 9,2 млрд грн "Приватбанку". Як і було заплановано попереднім скликанням парламенту, "правки Лозового" працюють на порятунок олігархів.

З огляду на подібні історії, деякі народні депутати чинного скликання та їх кінцеві бенефіціари до останнього відстоюватимуть "правки" у Кримінальному процесуальному кодексі, бо вони можуть врятувати їх від покарання за корупцію. Задача інших парламентарів, яким нічого боятися і приховувати – стати на бік інтересів суспільства і назавжди "залатати" цю процесуальну "дірку". Зробити це можна, підтримавши два законопроекти – №10100 мого співавторства щодо скасування строків давності за тяжкі і особливо тяжкі корупційні злочини, вчинені під час війни, та №10060-2 співавторства голови антикорупційного комітету Анастасії Радіної та інших колег щодо посилення незалежності САП.

Наостанок зауважу, що і парламент, і президент доволі чітко усвідомлюють, яку шкоду слідству у тяжких і особливо тяжких злочинах наносять "правки Лозового".

Перша спроба "прибрати"правки Лозового була на початку каденції нашого скликання – тоді президент подав до парламенту невідкладний

законопроект №1009, у якому, між іншими нормами, було закладене скасування "правок". Проте, того разу "правки" встояли після повторного другого читання законопроекту.

Наприкінці серпня цього року Верховна Рада 278-ма голосами "за" ухвалила законопроект №9314-д про скасування "правок Лозового" для воєнних злочинів. "Правки" поставили під сумнів притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах та злочинах геноциду росіян і колаборантів, оскільки розслідування таких справ – а їх зараз понад 98 тисяч – зазвичай триває довгий час. У пояснювальній записці до законопроекту йдеться про те, що станом на серпень сукупно правоохоронними органами проводиться досудове розслідування у майже 1,5 млн кримінальних проваджень, де не встановлений підозрюваний та жодній особі не повідомлено про підозру. Таким чином, якщо слідство не встигне оголосити підозру злочинцям, справи можна буде закрити безвідносно того, є якісь докази вини осіб чи нема. Враховуючи, що слідство у складних корупційних справах із залученням різних юрисдикцій так само триває роками, зберігати "правки Лозового" у законодавстві саме по собі протирічить інтересів українців. Маю надію, у колег по парламенту вистачить волі, аби виправити шкідливу норму попереднього скликання і задовольнити запит українського народу про невідворотне покарання за злочини, особливо корупційні (https://censor.net/ua/blogs/3449765/pravki_lozovogo_scho_ryatuyut_obvinuvachenih_u_korupts_mayut_buti_lkvdovan). – 2023. – 16.10).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Андрій Бутенко, голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

А. Бутенко: як суди нівелюють відповідальність за плагіат

З прийняттям Кабінетом Міністрів України постанови «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» у січні 2022 року остаточно сформувався правова позиція, що дозволила Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти розпочати новий етап діяльності щодо встановлення фактів академічної недоброчесності.

Оскільки ця постанова разом із постановою «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (листопад 2021 року) урегулювали порядок скасування наукових ступенів у разі виявлення фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

На переконання Національного агентства, розвиток академічної культури і формування нульової толерантності до проявів академічної недоброчесності є невід'ємною складовою якісної освіти.

Інтерес освітянської спільноти до проблеми академічного плагіату є надзвичайно великим. Плагіаторські скандали набували значного розголосу не лише в сфері освіти, але й в політичному житті країни.

Маючи обмежені людські ресурси, Національне агентство почало вибудовувати систему виявлення фактів та ухвалення рішень щодо наявності академічного плагіату та позбавлення наукових ступенів.

Зокрема лише за 2023 рік до Національного агентства надійшло 29 скарг / повідомлень щодо наявності академічного плагіату в дисертаціях, за якими присуджено наукові ступені. Переважна більшість цих справ має «політичне» забарвлення, оскільки стосується керівників освітніх та наукових закладів, політиків, медійних осіб.

Проводячи цю важливу роботу, наша команда була свідома того, що опиниться у центрі медійних скандалів, маніпуляцій та судових розглядів.

Зокрема за останній час судами були ухвалені рішення про заборону вчиняти будь-які дії щодо розгляду трьох справ, що знаходилися на різних етапах процедури встановлення академічного плагіату.

Йдеться про кейси можливого плагіату в дослідженнях В. Петрушенко, Т. Кагановської,

Р. Аксельрода. Варто зазначити, що ця заборона не є кінцевим рішенням, а лише законним тимчасовим заходом, що використовується в судочинстві. Національне агентство обов'язково продовжить розгляд цих справ після завершення судових процесів.

Та поміж багатьох судових справ ширий подив викликало рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 09 жовтня за позовом О. Стасюк до Національного агентства. Нагадаю, що Національним агентством розглядалася справа про факти академічного плагіату в докторській дисертації О. Стасюк.

Після довгого дослідження, залучення експертних думок значної кількості наукових установ Національне агентство встановила беззаперечні факти академічного плагіату у цьому дослідженні та звернулося до Міністерства освіти і науки про скасування наукового ступеня автора.

Та суддя Могила А. Б. згаданого суду в порядку спрощеного позовного провадження вирішила визнати протиправним та скасувати рішення Національного агентства. Головним аргументом суду стало те, що наявні факти розглядалися та не були підтверджені Міністерством освіти і науки України.

Наведемо одну з цитат із рішення: «... суд зазначає, що крізь призму фактичних обставин цієї справи приходиться до висновку, що у відповідача були відсутні підстави повторно надавати оцінку фактам викладеним в скарзі на наявність/відсутність академічного плагіату у дисертації Стасюк О.О. /.../ після дослідження таких Міністерством освіти і науки України». (збережені стилістичні та пунктуаційні особливості оригіналу).

Тобто, не посилаючись на жодну порушену норму, не заперечуючи факти, встановлені Національним агентством, суднівелює встановлені законами та підзаконними нормативними актами вимоги щодо відповідальності за академічний плагіат, переводячи дискусію у площину філософії права. Звичайно, Національне агентство буде оскаржувати це рішення.

Здобутий нами досвід у протидії академічному плагіату дозволяє стверджувати,

що українське законодавство потребує суттєвого вдосконалення для врегулювання проблем академічного плагіату.

Національне агентство активно працювало над розробкою низки законопроектів з питань академічної доброчесності. Вважаємо, що прийняття цілісного нормативного акта з цієї проблеми допоможе уникати абсурдних рішень українського судочинства, які блокують розгляд питань академічної недоброчесності (<https://osvita.ua/blogs/90229/>). – 2023. – 12.10).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олексій Мірошніченко, президент Конфедерації роботодавців України

О. Мірошніченко: дуальна освіта – красивий термін чи...?

Багато точиться дискусій і багато чути слів від чиновників щодо дуальної освіти і її можливості покращити підготовку фахівців для ринку праці.

Давайте спробуємо без емоцій розібратися, що таке «дуальна освіта» і яким чином цей термін з'явився в Україні.

Батьківщиною дуальної освіти вважаються країни північної Європи і, зокрема, Німеччина. Ідея і новизна полягала в тому, щоб ввести новий тип підготовки кваліфікованих працівників.

У чому була новизна – це в самому статусі здобувача освіти. Тому що це працівник підприємства, а не студент чи учень навчального закладу. Людина офіційно працевлаштовується на підприємство, працює певний час, і якщо вона і її роботодавець приходять до спільної думки щодо навчання, починається наступний крок – це домовленість з навчальним закладом, оформлення цього підприємства як елемента системи професійної освіти з відповідним включенням до переліку таких підприємств. Далі визначення наставника від підприємства з відповідною підготовкою його до цього процесу.

У результаті працівник близько 70% часу працює на підприємстві, а 30 % – навчається в навчальному закладі і отримує заробітну

плату, а не стипендію. Після завершення навчання він залишається працювати на цьому ж підприємстві, і це є головним моментом.

Це загальний опис процесу організації дуальної освіти, як він задумувався, але, на жаль, не все так зараз на практиці, як показали останні міжнародні дослідження.

Тепер опис дуальної освіти в Україні. Її можна описати одним, ну максимум двома словами – коротка виробнича практика чи стажування на підприємстві. Статус здобувача дуальної освіти – студент. Не зарплата, а стипендія, з частковою 50% оплатою праці під час виробничої практики, і практично ніхто не працевлаштовується на підприємства, де була ця виробнича практика.

Відчуваєте різницю?

Я особисто не проти терміну дуальна освіта. Але ж давайте тоді говорити відверто, що це не те, що ми мали створити в Україні, а данина моді на введення нових термінів і відмова від колишніх радянських.

Тоді треба сказати чесно, що ми відмовляємося від термінів заочна і вечірня освіта (у Верховній Раді вже є такі ініціативи), і натомість вводимо поняття дуальна освіта.

І головне, не будемо вводити в оману бізнес і студентів, що дуальна освіта – це щось «вау!» і це дасть бізнесу кваліфікованих і мотивованих працівників.

У свій час МОН видало наказ №1551 від 12.12.2019 року, яким було затверджено Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти, а вже цього року і Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти, затвердженого наказом №426 від 13.04.2023 року.

По своїй суті ці документи мало чим відрізняються, але треба віддати належне департаменту професійної освіти, що вони ініціювали цей документ на 4 роки раніше.

А тепер по суті цих документів і, головне, результатів їх впровадження. На мій погляд, реальне їх виконання, тут ключове слово реальне, а не просто звітування про участь навчального закладу в цьому процесі, є сумнівним.

Чому? Давайте подивимося очима одного із головних гравців цього трикутника – роботодавця. Його головне завдання – отримати на своє підприємство кваліфікованого працівника.

Чи зможе ця система хоч на 10% гарантувати це – звісно, ні. Тут, як кажуть, для танго потрібно двоє, і в нашому випадку – це роботодавець і студент. І саме роботодавець повинен захопити студента залишитись на цьому підприємстві, і це, мабуть, головне.

Але тоді чим відрізняється виробнича практика від дуальної освіти? І в першому, і другому випадку роль навчального закладу полягає тільки в тому, щоб познайомити здобувача освіти з потенційним роботодавцем.

До речі, практика відслідковування працевлаштування своїх випускників практично відсутня в Україні, на відміну від іноземних навчальних закладів. І, як показують останні дослідження, у країнах ЄС результативність дуальної освіти теж викликає сумніви.

Друге. А скільки документів і часу піде в бізнесу на оформлення необхідних документів при такій формі навчання? Роботодавцю потрібно видати накази та визначити

координатора цього процесу, наставника, перевіряти щоденник здобувача освіти і т. ін.

Я вже не кажу про трьохсторонній документ про дуальну освіту, який, по суті, повинен був би гарантувати працевлаштування цього здобувача освіти на підприємстві хоча б на 3 роки, але який цього не передбачає, а особливо, коли здобувач дуальної освіти ще й неповнолітній. Учнівський договір ми тільки плануємо передбачити в законодавстві...

Насамкінець, давайте ще раз згадаємо ідею дуальної освіти, в основі якої працівник підприємства. А тепер пригадаємо вечірню і заочну освіту, яку зараз хочуть ліквідувати. Там також в її основі працівник, а не студент.

Знову хочу наголосити і наперед відповісти критикам. Я за професійне навчання і його максимальний зв'язок із майбутнім робочим місцем, і як буде називатися цей процес – тут вже не важливо.

Якщо саме поняття «дуальна освіта» буде цьому сприяти – я тільки «за». Тут, як в тому анекдоті про таксі: «Вам шашечки чи їхати?» Я особисто за «їхати», а ви? (<https://osvita.ua/blogs/90240/>). – 2023. – 13.10).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 17 (259) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Березельська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 27.10.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,20.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net